

BANTHAN SHIRPI
SONY NIGHT

श्री-साहिरंद्रिं

१९७९

३३ वें.

किरकोळ

१०

आणे

अंक १ ला.

शिरडी संस्थानचे अधिकृत त्रैमासिक

श्री साई लीला

वर्ष ३३ वै]

[अंक पाहिला]

जानेवारी, फेब्रुवारी, मार्च १९५६

संपादक

श्री. नागेश आत्माराम सावंत

व्यवस्थापक

श्री. रामचंद्र महादेव राणे

कार्यालय

ईस्ट अॅण्ड वेस्ट इं. कं. बिल्डिंग, ४२५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १

धार्षिक वर्गणी

रु. २-४-० (ट. ख. स.)

किरकोळ अंक
दहा आणे

अनुक्रमणिका

अ. नं.	विषय	लेखक	पृष्ठ.
१	श्रीसाईवाक्सुधा		६
२	प्रिय वाचक	संपादक	७
३	बाबांची लीला	आमचे प्रतिनिधि	९
४	जाऊ चला रे शिरडी	जानकी बाळकृष्ण तनय	१५
५	दत्तावतार श्रीसाईबाबा	अ. य. धोड	१६
६	श्री साईबाबांची शिकवण		
७	आत्म्याचें अमरत्व	ना. वा. गुणाजी	२३
८	इयामाची तीर्थयात्रा	डॉ. मायावती गुरुं	३६
९	सु-लोकगीता	वि. के. छत्रे	४३
	शिरडी-वृत्त		४७

श्री साई वाक्सुधा

क्षालों जरी गतप्राण । वाक्य माझें माना प्रमाण ।
 माझीं हाडे तुवर्तीमधून । देतील आश्वासन तुम्हांस ॥ १०५ ॥
 मी काय पण माझीं तुर्वत । राहील तुम्हां सर्वे बोलत ।
 जो तीस अनन्य शरणागत । राहील ढोलत तयासर्वे ॥ १०६ ॥

—श्रीसाईसच्चरित अध्याय २५

—प्रिय वाचक—

श्रीसाईलीला त्रैमासिकाच्या संपादनाची सेवा गेलीं तीन वर्षे बाबांनीं माझ्याकडून करून घेतली असून, या अंकापासून हैं त्रैमासिक ३३ व्या वर्षात पदार्पण करीत आहे. श्रीसाईलीला अधिकाधिक वाचनीय व मननीय करण्याचा मी यथाशक्ति प्रयत्न केला आहे. चालू वर्षातहि लेखक-वाचकांचे साहाय्य आणि बाबांची कृपा यांच्या जोरावर या नियतकालिकाचे संपादन साईभक्तांना प्रिय अशा रीतीने करण्यात मला यश येवो हीच बाबांच्या चरणीं एकमेव प्रार्थना.

×

×

×

शिरडीला साईदर्शनासाठीं येणाऱ्या भक्तांची संख्या प्रचंड प्रमाणात दिवसानुदिवस वाढत असल्यामुळे, भक्तांची सोय करण्याचा जास्तीत जास्त प्रयत्न संस्थान कमिटीने चालविला आहे. भक्तांना उत्तरण्यास सोयीचे व्हावे म्हणून अनेक जागा पूर्वी बांधलेल्या असून, आतां सुमारे सब्बादोन लाख रुपये खर्चून एक नवीन इमारत बांधण्यात आली आहे. या इमारतीत शंभरएक खोल्या आहेत व एकाच वेळी सातआठशे भक्तांना सोयीवर रीतीने त्यांत राहतां येईल. पोस्ट ऑफिसचीहि सोय शिरडीस येणाऱ्या भक्तांसाठीं करण्यात आली आहे.

×

×

×

नव्या इमारतीत राहूं इच्छिणाऱ्या भक्तांसाठीं माणशीं दोन आणे भाडे घेण्याचा निर्णय कमिटीने घेतला आहे. भक्तांसाठीं ज्या सोयी उपलब्ध करून देण्यात येतात त्या पाहतां हैं भाडे अत्यल्प आहे असेंच कोणाचेहि मत पडेल. शिरडीस येणाऱ्या भक्तांना उद्देशून एक अगत्याची सूचना करावीशी वाटते. ती ही कीं या स्थानाचे मांगल्य व पावित्र्य लक्षात घेऊन सर्वसामान्य स्वच्छता आणि व्यवस्था पाळण्याबाबत भक्तांनी कटाक्ष ठेवावा. गर्दी झाली तर एकाच खोलीत एकाहून अधिक कुटुंबांना राहण्यास जागा देणे भाग पडते. अशा वेळीं आपल्या सोयीवर हैं आक्रमण झालें आहे असें न मानतां, भक्तांनीं इतरांची अडचण आणि सर्वांनाच साईदर्शनाची असलेली आस्था लक्षात ध्यावी आणि खेळीमेळीने प्रसंगीं थोडी अडचण सोसून परस्पर प्रेमाने राहावे.

×

×

×

शिरडीचे स्थान रम्य असल्यामुळे अनेक जण केवळ मौजेची सफर करण्याऱ्या हेतूनेहि येणे येतात. बाबांना सर्वच प्रिय आहेत. केवळ मौजेसाठीं देवस्थानीं आलेल्या माणसाच्या वृत्तीत देखील तेथील वातावरणाचा इष्ट परिणाम होतो आणि पुष्कळदां तो देवाधर्माच्या वाटेकडे वळतो. असें असलें तरी हैं देवस्थान आहे. एक धार्मिक स्थळ आहे ही भावना मनात नित्य वागवून, इतरांच्या भावना दुखावणार नाहीत आणि स्वतःची सोय पहातांना इतरांची गैरसोय करण्यास आपण कारणीभूत होणार नाही या विषयीं सर्वांनींच दक्षता पाळणे अवश्य आहे, हैं सांगितलें पाहिजे असें नाहीं. पुष्कळ भक्तांच्या बाबातीत असा अनुभव येतो कीं, शिरडीला आपल्या राहण्याजेवण्याची व इतर

सुखसोयींची व्यवस्था होणे हा जणू आपला हक्क आहे असें त्यांना वाटते. थोडीशीहि गैरसोय झाली कीं ते लगेच संतप्त होतात आणि कमिटीला नांवे ठेवूं लागतात. साई-दर्शनाला येणाऱ्या भक्तांची जास्तींत जास्त व्यवस्था व्हावी याबद्दलची कसोशी कमिटी-कडून होत आहे. पण या कामीं कमिटीची व्यवस्था कधीं अपुरी पडली तर भक्तांनी ती गैरसोय मनाला लावून घेऊ नये. थोडेसे कष्ट झाले तरीते साईंचरणीं अर्पण करावे.

X

X

X

कांहीं भक्त केव्हां केव्हां सुविचाराला न साजेसा हट्ट धरतात. पुष्कळसे भक्त रात्रीं बेरात्रीं शिरडीस येतात. समाधि मंदिराचे दरवाजे तेव्हां बंद झालेले असतात. मंदिरांतील पूजेअचेचें जें सर्वसामान्य वेळापत्रक आहे त्याचा मान ठेवणे हैं भक्तांनी आपले कर्तव्यच मानले पाहिजे. पण हैं लक्षांत न घेतां अपरात्रीं आलेले हे भक्त मंदिराचे दरवाजे उघडून द्या म्हणून हट्ट धरतात आणि आपल्या इच्छेप्रमाणे घडले नाहीं म्हणजे रागावतात, अशा अवेळीं आलेल्या पुष्कळ कलाकार भक्तांना आपल्या कलेची श्रीपुढें हजेरी देण्याची इच्छा असते. परंतु अपरात्रीं खास दरवाजे उघडून कलावंतांना श्रीपुढें आपल्या कलेची हजेरी देण्याची सोय करून देणे हैं व्यवस्थापकांना शक्य नसतें आणि शिस्तीच्या दृष्टीने इष्टहि नसतें ही गोष्ट कलावन्त ध्यानीं घेत नाहींत.

भक्तांची सोय व्हावी म्हणून ज्या गोष्टी केल्या आहेत त्यांना देखील आक्षेप घेणारे अनेक भक्त आढळतात. मंदिरांत लघुरुद्रादि धर्मकर्म करून घेण्याची अनेक भक्तांना इच्छा असते. याबाबत कांहींच नियम नसेल तर मंदिरांत कमालीची गदीं उडेल आणि सगळ्याच भक्तांची गैरसोय होईल. यासाठीं संस्थान कचेरीतून कुपने देण्याची व्यवस्था केली आहे. त्यामुळे भक्तांना रांगेने नंबरवार आपापलीं पूजादि कृत्ये व्यवस्थित करून घेतां येतात. पण या कुपन पद्धतीलाहि कांहींजण नांके मुरडतातच ! भक्तांनी एक गोष्ट मुख्यतः ध्यानीं ध्यावी. शिरडीत धर्मपंथनिर्विशेष सर्वांना मुक्तद्वार आहे. कोणाकडूनहि पैदाची अपेक्षा केली जात नाहीं. भक्तांची सोय नीट लागावी एवढ्याच एकमेव मुनीषीने संस्थान कमिटीचे कार्य चालते. त्यांत अधिकउणे झाल्यास भक्तांनी तें क्षम्य मानून व्यवस्थापकांशीं सहकार्य करावें आणि बाबांच्या स्थानाला उणेपणा न येईल असें स्वतः वागून इतरांनाहि तसें वागण्यास साहाय्य द्यावें अशी माझी कळकळीची विनंती आहे.

— संपादक

आर. एन. शिंदे अॅण्ड सन्स्

चष्ट्यांचे व्यापारी

मुख्य दुकान : २०७, गिरगांव रोड, मुंबई ४

शाखा : [१] चामारवाग रोड [२] मुकुंद मॅनशन,
परळ, मुंबई १२. न. चि. केळकर रोड,
दादर, मुंबई २८

[३] ९२०-२१ सदाशिव, पुणे २

ग्राम्यी चिठा

~~~~~ संकलकः—आमचे प्रतिनिधि ~~~~

दोन डॉक्टरांचा अनुभव

डॉ. मोहनीराज गणेश काथे आणि डॉ. सौ. कुमुदिनी मोहनीराज काथे, गिरनारे, जि. नासिक, लिहितात :—

आमचा मुलगा चि. विजय वयाच्या दुसऱ्या वर्षापासून दूध सुद्धां घेईनासा झाला. शिवाय लघ्वींतून खरही पडे. त्यावर आम्ही घरीं औषधोपचार केले. नाशिक येथील चांगल्या डॉक्टरांचेही इलाज केले. घरीं गुण घेईना म्हणून मुंबईच्या नामांकित डॉक्टरांचा सहज घेतला. दीड वर्ष मुंबईच्या एका प्रख्यात बालरोग-तशाचेच इलाज घेऊनही त्यांनीही हात टेकले. तेव्हां देवधर्माचे कांहीं देणे राहिले असेल असें वाटल्याने आमचे कुलदैवत श्रीभैरवनाथ, घारी कासारे, येथे जाण्यास निघालो. कोपरगांव स्टेशनवर उत्तरलो. तेथे शिर्डीस जाणाऱ्या मंडळीची गर्दी दिसली. त्यांचेकडे चौकशी केली तेव्हां शिर्डीस जाऊन मग घारी कासारे येथे जावे असा विचार केला व सुमारे ४ वर्षांपूर्वी प्रथम शिरडीस आलो. त्यापूर्वी श्री. साईबाबांचे नांव आम्ही फारसे ऐकलेही नव्हते किंवा त्यांचे दर्शनास जाण्याचा मनात विचारहि नव्हता, पण कोपरगांव स्टेशनवर आल्यावर जणू साईबाबांनी बोलावले आहे असे वाटले आणि त्या आशेप्रमाणे शिर्डीस आलो. वेळ दुपारी १—२ ची होती. ऑफिसमध्ये चौकशी केली. तेव्हां त्यांनी सांगितले की आपण लांबून आलो आहांत, प्रथम प्रसाद ग्रहण करा व मग शांतपणे दर्शन घ्या. त्या-प्रमाणे आम्ही प्रसाद (जेवण) घेण्यास बसलो व चि. विजयला सांगितले की, देवाचा प्रसाद आहे, आपल्या हातानें जेव; आणि आमच्या आश्र्याला पारावार राहिला नाही, सांगतां क्षणीच त्यानें आपल्या हातानें जेवायला सुरवात केली. तत्पूर्वी तो कर्धीच आपले हातानें जेवत नव्हता, किंवा त्याला दुसऱ्यानें भरविले तरी तें थोडयाच वेळांत ओकून टाकायचा. पण शिर्डीस आल्याचा गुण की, त्या दिवसापासून तो थोडेफार जेवायला लागला. जी गोष्ट अनेक नामांकित डॉक्टरांकडून होऊं शकत नव्हती. ती केवळ शिर्डीत पाय ठेवण्यानें झाली. यामुळे श्रीसाईबाबांच्या देवी शक्तीचा चमत्कार पाहून मन थक झाले. यानंतर आम्ही श्रीसाईबाबांच्या समाधीचे दर्शन घेतले व ताबडतोब परत जाण्याचा विचार सोडून दोन दिवस येण्येच राहिलो. सुमारे एक वर्षांनंतर येऊन श्रीसाईचरणी सत्यनारायण केला. आनंदाची गोष्ट की, त्या दिवसापासून

आमच्या मुलाची उत्तरोत्तर प्रकृतींत चांगली सुधारणा झाली व आतां तो पूर्वीच्या मानानें पुष्कळ सुधारला आहे.

नोकरीघंद्यामुळे श्री साईबाबांचें दर्शन वरचेवर घेण्याचा योग येत नाही. पण जेव्हां जेव्हां श्री साईनाथांचें दर्शन घेण्यासाठी शिरडीस येतों तेव्हां तेव्हां हें पवित्र स्थान सोङ्गून परत जाण्याचें मात्र जिवावर येतें. आम्हांस जसा श्री साईकृपेचा अचानक लाभ मिळाला तसाच इतरांनाहि मिळो हीच त्यांचे चरणीं नम्र प्रार्थना.

X

X

X

विलक्षण फकीर

श्री. दत्तात्रेय जयराम राजे, बी. ए. एल्. एल्. बी., वकील, बी. जे. हायस्कूलजवळ,
ठाणे, यांचा अनुभव :—

पुढील प्रसंग जून १९५५ मध्ये घडलेला आहे.

श्री. द. ज. राजे यांनी साईसच्चरिताचा सप्ताह आरंभिला. सात दिवस वाचन झाल्यावर आठव्या दिवशीं गुरुवारी नियमाप्रमाणे अवतरणिका वाचून संपूर्ण देवाला नैवेद्य दाखवून भोजनास बसण्याचे वेळीं एक फकीर त्यांची चौकशी करीत आला. सच्चरिताचें वाचन आजच्च संपले आणि भोजनाला बसण्याचे वेळीं फकीर आलेला पाहून त्याला भोजन देण्याची त्यांना सहजिकपणे इच्छा झाली. पण तो फकीर असल्याभुळे आपल्याकडे बसून भोजन करील की नाहीं, आणि तो बसणार तरी कोठें, अशी शंका येऊन त्यांनी त्या फकिराला तयार असलेले पदार्थ वाहून एक पान तयार करून आणले आणि तें त्याच्या स्वाधीन करू लागले. हेतु हा कीं त्यानें तें पान घेऊन कोठेंहि जाऊन भोजन करावें. पण तो फकीर म्हणाला, ‘मी तुमच्याकडे भोजन करण्यासाठीं आलों आहें, तेव्हां मला इथेंच वाढा.’ श्री. राजे यांना आनंद झाला. सप्ताहाच्या समाप्तीच्या दिवशीं भोजनाला एक फकीर आलेला आणि बाबाहि फकीरच होते, त्यामुळे त्यांना आनंद वाटत होता. त्यांनी त्या फकिराला आदरपूर्वक भोजन वाढले. तथापि नुसत्या भोजनानें फकिराचें समाधान झालें नाहीं. जेवण आटोपल्यावर तो फकीर म्हणाला, ‘आनंद झाला. मला पोटभर भोजन दिलेस, बरें झालें. पण मला तुझ्याकळून दक्षिणा हवी आहे.’ फकिराचा हा सवाल ऐकून त्यांना फार वाईट वाटले. कारण त्यांच्याकडे रोख पैसे संपूर्ण गेले होते आणि फक्त दोन आणे तेवढे त्या दिवशीं शिळ्डक राहिले होते. त्यांनी आपली ती अडचण फकिरास निवेदन करून म्हटले, ‘माझ्याकडे शिळ्डक राहिलेले दोन आणे हवे तर मी आपणांस देईन. आज सकाळीं माझा एक पक्षकार यायचा होता. तो आला असता तर त्यानें मला माझी पन्नास रुपये फी दिली असती आणि तसें होतें, तर मी आपणांस त्यांतून दहा रुपये दक्षिणा दिली असती. पण तो सकाळीं आला नसल्यानें माझा नाइलज झाला आहे.’ वाकिलाचे हे शब्द ऐकून तो फकीर म्हणाला, “अरे, तुझा पक्षकार सकाळीं आला नसली तरी आज संध्याकाळीं तीन आणि चार वाजण्याच्या दरम्यान येऊन तो तुझे पन्नास रुपये देईल. तेव्हां मी माझ्या दक्षिणेच्या पैशांसाठीं पांच

वाजतां येईन आणि ते घेऊन जाईन.” फकिराच्या या बोलण्यावर श्री. राजे यांचा तितकासा विश्वास बसला नाही. कारण दुसऱ्या मांवाहून पक्षकार यायचा होता आणि ती त्याची येण्याचा वेळ नव्हती. पण आश्रयाची गोष्ट अशी कीं, फकिराच्या भविष्यप्रमाणे श्री. राजे यांचा पक्षकार सब्बातीन वाजण्याच्या सुमारास आला आणि त्याने त्यांना पन्नास रूपये दिले. दुपारचा तो फकीर संध्याकाळीं पांच वाजतां दक्त महणून येऊन उभा राहिला आणि म्हणाला, “तुझ्या पक्षकारानें तुझे पन्नास रूपये दिले ना? आतां माझी दक्षिणा टाक!” श्री. राजे यांनी कबूल केल्याप्रमाणे लगेच दहा रूपये आणून त्या फकिराच्या स्वाधीन केले. फकिरानें पैसे घेतल्यावर आपल्याकडील उदी काढली आणि ती श्री. राजे यांच्या हातीं देण्यासाठीं पुढे केली. तथापि श्री. राजे यांनो हात पुढे करतांच उदीच्याएवजीं त्यांच्या हातीं गुलाबाचीं फुले पडलीं!

X

X

X

बाबांचे नेत्रतेज

श्री. अ. स. बाणावलीकर, एम्. ए., एल. एल. बी., ए. टी. ए., सुलतान चिनाँय कम्पौंड, ऊहू रोड, मुंबई यांचा अनुभव:—

श्री. बाणावलीकर हें पूर्वी मध्यभारतांत लेबर कमिशनर होते, सध्यां ते भारत-सरकाराच्या एअर इंटरनेशनलमध्ये पर्सनेल ऑफिसर आहेत. श्री. बाणावलीकर यांनी अर्थशास्त्रावर अनेक इंग्रजी ग्रंथ लिहिले आहेत. श्री. बाणावलीकर हे नास्तिक नसले, तरी दिसेल त्या साधुसंतामांगे धांवणारे भोक्या वृत्तीचेहि नाहीत. त्यांच्या पदवीधर पत्नी सौ. कमलाबाई या शंकरभक्त आहेत. दोघांनीहि साईबाबांचे नांव ऐकलें असलें तरी त्यांची योग्यता काय आहे याचा त्यांनो कधीं विचार केला नव्हता अगर त्यांच्याविषयी वरें अथवा वाईट असें कोणतेंच त्यांचे मत बनलेलें नव्हते.

कमलाबाई एकदां फार आजारी पडल्या. बराच कालपर्यंत आजाराला उतार पडण्याचीं चिन्हे दिसेनात. तेव्हां कमलाबाईच्या बहिणीनें त्यांच्याकरतां साईसच्चरिताचा सप्ताह आरंभिला. जसजसे सप्ताहाचे दिवस जाऊं लागले, तसेतसा कमलाबाईना थोडा थोडा आराम पडूं लागला. त्याहिपेक्षां विशेष म्हणजे त्यांना त्या वेळपासून आपण बन्या होऊं असा आत्मविश्वास वाढूं लागला. त्या आजारांतून साफ बन्या झाल्या. त्यामुळे कमलाबाईना साईबाबांविषयीं आदर वाढूं लागला. त्या आपल्या पतीसमवेत शिर्डीला जाऊन आल्या आणि त्यांच्या देव्हान्यांत शंकराच्या छायाचित्रावरोवर साईबाबांची पूजा होऊं लागली.

पुढे एके दिवशीं एक चमत्कार घडला. श्री. बाणावलीकर यांच्या एका ज्योतिषी मित्रानें एका आगामी संकटाची त्यांना जाणीव दिली आणि तें निवारण होण्यासाठीं अस्सल गुरुचा खडा बसविलेली अंगठी वापरण्यास त्यांना सांगितलें. कमलाबाईनीं अस्सल पुष्कराज मिळविला व त्याची अंगठी बनवून घेतली. पण ती तशीच बोट्यांत

घालून देतां प्रथम साईबाबांपुढे ठेवावी असें त्यांनी ठरविले. त्या अंगठीवर बाबांची कृपादृष्टि पडली कीं तोच त्या अंगठीच्या यशाबद्दलचा आशीर्वाद, अशी त्यांची भावना होती. त्यासाठी त्यांनी ती देवहान्यांत बाबांच्या तसविरीपुढे ठेवली आणि श्री. बाणावलीकर यांना पूजा करून ती अंगठी बाबांना दाखवून मग बोटांत घालण्यास सांगितले. श्री. बाणावलीकर पूजेला बसले आणि पूजा करतां करतां चकित झाले. छायाचित्रांतील बाबांच्या नेत्रांतून एक दिव्य किरण आला. अकाशांत वीज चमकावी तशी त्याची दीप्ती होती. श्री. बाणावलीकर गोंधळून गेले. त्यांना काय घडत आहे हेच कळेना. त्यांनी लगवगीनें पत्नीला हांक मारली. आणि पाहतात तों तो किरण सरळ अंगठीच्या खड्यांत जाऊन विलीन झाला !

श्री. बाणावलीकर विद्वान आणि विवेचक बुद्धीचे असल्यासुलै या चमत्कारवर त्यांचा एकदम कसा विश्वास बसणार ? त्यांनी तिथेच बसून विचार केला. पूजेच्या वेळीं निरांजन पेटत होतें. त्याच्या ज्योतीचा प्रकाश बाबांच्या छायाचित्रावर पडून त्याचा प्रतिक्रिण अंगठीकडे येऊ शकेल का याची त्यांनी चिकित्सा केली. पण तसें होणे शक्य नव्हते. कारण त्यांच्या देवहान्याची रचना अशी आहे कीं, शंकराचें छायाचित्र उंच स्थळीं आहे आणि बाबांचें छायाचित्र त्याच्या एक फूट खालीं आहे. निरांजन शंकरापुढे होते. त्याच्या प्रकाशाची ज्योत बाबांच्या छायाचित्रावर जाणे अशक्य होतें. आणि वादाकरतां तें शक्य मानलें तरी बाबांच्या छायाचित्रापासून अंगठीं अर्धाफूट सखल जागीं ठेवलेली होती. त्यासुलै बाबांच्या नेत्रांवर निरांजनाच्या ज्योतीचा किरण जाऊन त्याचा प्रतिक्रिण अंगठींत जावयाचा असेल तर अंगठी अधिक उंचावर असती तरच कदाचित् तें शक्य होतें.

दुसरी गोष्ट अशी कीं किरण सरळ दिशेने जातो. बांक घेत नाही. बाणावली-करांच्या समोर घडलेल्या घटनेतील किरण सरळ दिशेने अंगठीकडे पौचत नसल्यानें त्या किरणानें विशिष्ट मर्यादेपर्यंत खालीं आल्यावर वळण घेतले आणि तो मग सरळ अंगठीच्या खड्यांत शिरला.

‘साईबाबा—अवतार व कार्य’ या पुस्तकाचे लेखक श्री. अ. य. धोड यांनी ‘ही अंगठी तुम्हांला यशस्वी ठरली का ?’ असा श्री. बाणावलीकरनां जिज्ञासेने प्रश्न विचारल्यावर ते म्हणाले ‘आज या अंगठीचें मोल मला लाखाचें आहे. यावरून काय तें समजा.’

X

X

X

दत्तभक्ताचे स्वग्र

श्री. केशव शंकर दीक्षित, ३७९ दसरी विलिंग, गिरगांव रोड, मुंबई, यांचा अनुभव :—

श्री. दीक्षित हे लॉइड्स बँकेत नोकरीला आहेत. ते कांहीं काळ अस्थि-क्षयानें (बोन टी. बी.) आजारी होते. सहा महिने त्यांना प्लॅस्टरमध्ये ठेवले होते. पुन्हा

त्यांच्या प्रकृतीची तपासणी झाली, पण तपासणीचा रिपोर्ट यावयाचा होता. पुन्हा प्लॅस्टरमध्ये राहावें लागेल असें वैद्यकीय मत ऐकूऱ्ये येत होतें. श्री. दीक्षित व त्यांच्या सुविद्य पत्नी सौ. उषाबाई चिंतेनें व्यग्र होतीं. अशा मनस्थितीत श्री. दीक्षित यांना एका रात्रीं स्वप्न पडलें. त्या स्वप्नाचा आशय असा :—

ते फिरायला गेले आहेत. जातां जातां ओढ्यासारखी दिसणारी एक नदी लागली. त्या नदीपलीकडे देऊळ होतें. तें दत्ताचें देऊळ असावें असें त्यांना नदीच्या अलीकडे उभें असतांना वाटत होतें. नदीपलीकडे जाऊन दत्ताच्या पायां पद्धन येण्याची त्यांना इच्छा झाली. पण ही नदी वाईट आहे, तिला अनपेक्षित पूर येतो, त्यामुळे तुम्ही जातां जातां मध्येच पुरांत सांपडाल, असें तेथील लोकांनीं त्यांना सांगितले. पण देवाचें दर्शन घेण्याची इच्छा असल्यामुळे त्यांनीं नदी ओलांडली व ते पलीकडे गेले. पुढे देवळांत जातांच तें दत्ताचें देऊळ नसून देवळांत एका दाढीवाल्या फकिराचें छायाचित्र व समाधि तेवढी होती असें त्यांना आढळून आलें. त्यांनीं त्या छायाचित्राला नमस्कार करतांच एक इसम पुढे आला आणि त्यांच्या कपाळाला भस्म लावून म्हणाला, ‘जा तुझें कल्याण होईल, तूं बरा होशील.’

एवढेंच हें स्वप्न होतें. त्यांनीं सकाळीं उठून उषाबाईंना स्वप्नाची हकीकत सांगितली आणि म्हटलें, ‘हें स्वप्न पाहून मी जागा झालें त्या वेळेपासून मी बरा होणार असा एक प्रकारे हृषि विश्वास वाढू लागला आहे. पण तें छायाचित्र कोणाचें हें मात्र माझ्या लक्षांत येत नाहीं. असा फकीर मी केव्हां पाहिलेला नाहीं.’

कांहीं दिवसांत त्यांच्या प्रकृतिसंबंधांत रिपोर्ट आला. त्यांत ‘श्री. दीक्षित यांची प्रकृति सुधारत आहे, प्लास्टरमध्ये ठेवण्याची आवश्यकता नाहीं’ असा उल्लेख होता.

श्री. दीक्षित हे दत्तभक्त आहेत. ते आपली नोकरी बरी कीं घर बरे अशा वृत्ताच्चे असल्यामुळे, त्यांना साईंबाबांबद्दल कांहींच माहिती नव्हती. त्यावेळपर्यंत त्यांनीं साईंबाबांचें छायाचित्रहि पाहिलें नव्हतें. पण त्यांनीं आपल्या कांहीं मित्रांकडे अशा देवळाची चौकशी केली असतां वर्णनावर तें शिरडीचें समाधिमंदिर असावें. असा मित्रांनीं तर्क केला. पुढे दोनचार दिवस गेले आणि शेजारच्या मुलांनीं खेळतां खेळतां एक छोटेंसें छायाचित्र त्यांच्या खोलींत टाकले. तें छायाचित्र पाहतांच मात्र श्री. दीक्षित एकदम ओरडले ‘हाच तो फकीर! मी स्वप्नांत ज्याचें दर्शन घेतलें तो फकीर हाच!’ हा कोण आहे याची चौकशी करण्यास त्यांनीं आपल्या पत्नीला सांगितलें. त्याप्रमाणे चौकशी करतां तें साईंबाबांचें चित्र असल्याची खात्री झाली. त्यांना स्वप्नाच्या रात्रीपासून पुष्कळसा आराम वाटत गेल्यामुळे त्यांनीं लगोच नवस केला कीं, मी पूर्ण बरा झाल्यावर एकदां शिरडीस येऊन दर्शन घेईन. श्री. दीक्षित पूर्ण बरे झाल्यावर ते आपल्या पत्नीसह शिरडीस जाऊन आले. श्री. दीक्षित म्हणाले कीं, ‘मी जेव्हां शिरडीस गेलों तेव्हां समाधि-मंदिराची रचना माझ्या

स्वप्रांतील देवलाशीं जुळणारी आहे असें दिसून आलें. फक्त नदीपासून देवलाचें अंतर दूर आहे आणि छायाचित्राएवजीं मंदिरांत मूर्ति आहे.' त्यांना स्वप्राचा काल विचारतां १९५४ च्या जानेवारी महिन्यांत आपल्याला स्वप्र पडले असल्याचें त्यांनी सांगितले. त्यामुळे छायाचित्र आणि मूर्ति याबद्दलची शंका फिटली. कारण त्यावेळीं समाधिमंदिरांत मूर्ति नसून छायाचित्रच होते. हा खुलासा करतांच त्यांचेहि या बाबतींत समाधान झाले.

X

X

X

छोट्या मुलीची नवलकथा !

श्री. कमळाकर द्वारकानाथ म्हात्रे, गांवदेवी, मुंबई, यांचा अनुभव :—
श्री. म्हात्रे कुटुंब फार पूर्वीपासून साईबाबांची भक्ति करते. त्यांच्या घरी साईबाबांचेंच वातावरण असून लहान मुलांच्या तोंडींहि 'बाबा' हे शब्द आहेत. हे साईबाबांचे गज मोडले होते. साईबाबांच्या समाधिमंदिराला लागून असलेल्या इमारतींत दुसऱ्या मजल्यावर त्यांना राहावयास जागा मिळाली होती. त्या वेळीं या इमारतीच्या गच्चीचा भाग नाढुरस्त झाला होता. गच्चीला असलेल्या कठड्याचे गज मोडले होते. श्री. कमळाकर म्हात्रे यांची दोन अडीच वर्षीची असलेल्या कठड्याचे गज मोडले होते. खालीं समाधिमंदिराला लागून असलेल्या पटांकन्या या गच्चींत खेळत बसली होती. खालीं समाधिमंदिराला लागून असलेल्या पटांगणांत बरींच लहान मुले खेळत होतीं. त्या वेळीं या पटांगणाला फरशी बसविलेली नव्हती. तें अत्यंत ओबडधोबड होतें. खालीं मुले खेळत असलेलीं पाहून म्हात्रे यांच्या मुलीला आपणहि त्या मुलांत जाऊन खेळावें असें वाटले. पण ती जाणार कशी? ती हळूहळू कठड्यापर्यंत आली. कठड्याचे गज गेले होते तेथपर्यंत ती आली आणि दोन हळूहळू लोकांनी तिला पडतांना पाहिले आणि ते सगळे अगदीं भिऊन लोकांनी तिला पडतांना पाहिले आणि ते सगळे अगदीं भिऊन गेले. इतक्या उंचीवरून पडलेली मुलगी जगणे शक्यन नाहीं असें वाढून सर्वजण तिच्यामोंवर्तीं चटकन् गोळा झाले. पण गोळा झालेल्या सर्व लोकांचे चेहरे व्याधित दिसण्याएवजीं स्तिमित दिसून लागले. त्यांना दुःख होण्याएवजीं आश्र्य वाटण्यासारखी स्वस्थ होती आणि हंसत होती. लोकांनी तिला कुठें कांहीं लागले असेल म्हणून उचलून तिचें सर्व अंग तपासून पाहिले. पण अंगावर कोठें साधा ओरखडाहि नव्हता. कदाचित् कांहीं मुका मार लागला असेल अशा समजुतीने त्यांनीं तिला शिरडी संस्थानाच्या दवाखान्यांत नेले. पण डॉक्टरांना ही मुलगी दुसऱ्या मजल्यावरून पडली होती हे सांगूनसुझां खें वाटेना. दुसऱ्या मजल्यावरून पडलेल्या त्या मुलीला कुठेंहि लागले नाहीं किंवा ती रडली नाहीं याचें कारण तिच्याच तोंडून ऐकायला मिळाल्यावर सर्वांच्या आश्र्यास पारावार राहिला नाहीं. तिला विचारतां ती आपल्या बोबड्या बोलांत म्हणाली, 'मी खालीं खेळायला येत होते. तेब्हां ते बसले आहेत त्या बाबांनीं मला उचलून खालीं ठेवली !'

X

X

X

जाऊं चला रे शिरडी-

(चाल : रघुपति राघव गजरी गजरी तोडित बोरे शबरी)

आपुल्या गुरुचे गानि गात गुण ।
जाऊं चला रे शिरडी । शिरडी ॥ १० ॥

मशिदिं बसली, मनीं पूजिली ।
गुरुरायाची मृते सांवळी ।
भिक्षेला जी भाजिभाकरी ।
मागतसे ती शिळीकोरडी ॥ १ ॥

पायघोळ ती कफनी अंगीं ।
डोईला तें फडकें वांधी ।
भक्तांनीं जी आणुनि दिधली ।
वस्त्रे होती जाडीभरडी ॥ २ ॥

वेढ्यापरि ती गोष्टि सांगुनी ।
ज्ञानाच्या त्या खुणा पटवुनी ।
निजावयाला एक आड दिन ।
मिरवणुकीने जात चावडी ॥ ३ ॥

बालकृष्णसुत पितया [विनवी] नमुनी ।
वंदुनि जानकिमाता चरणीं ।
सोडुं नका या साई लागुनी ।
देव भरितसे भक्तकावडी ॥ ४ ॥

जानकी-बालकृष्ण-तनय
(बाबांच्या बाळाचें बाळ.)

❖ दत्तावतार श्रीसाईबाबा ❖

भारतामध्ये आतांपर्यंत अनेक अवतार होऊन गेले. किंवद्दुना भारत ही अवतारांची भूमि आहे असें म्हटल्यास अतिशयोक्ति होणार नाही. पण आपला सबंध इतिहास चाकून पाहिला, तर कोणत्याहि अवतारानें आपण अमुक एका देवाचा अवतार आहों हैं कधीच कोणाल्या स्वमुखानें सांगितल्याचा दाखला आढळत नाही. हे अवतारी पुरुष मोठे आंतल्या गांठीचे असतात ! आपण कोण आहोंत याची स्पष्ट कल्पना तर ते कधी देत नाहीतच; पण अप्रत्यक्षपणे सुद्धां तसा त्यांचा प्रयत्न दिसत नाही. देव अवतार घेतो, आपले कार्य करतो आणि देह ठेवतो.

जनतेमधील जाणते लोक त्यांच्या अलौकिक सामर्थ्यानें आकर्षित होतात आणि त्यांचा इतिहास लिहून इतरांपुढे ठेवतात. या इतिहासाचा—जीवनचरित्राचा आढावा घेतांना त्यांनुन मिळणाऱ्या संदर्भावरून आणि निघणाऱ्या अनुमानांवरून चरित्रनायकांची ओळख करून घेऊन त्यांची योग्यता जाणावी लागते आणि ते कोण होते हैं ठरवाविं लागते.

इतर अवतारांप्रमाणेच साईबाबांनीहि आपण कोण आहों हैं कधीच कोणास सांगितलें नाही. किंवद्दुना तें कळू न देण्याची खबरदारी घेतली. त्यामुळे त्यांच्याहि बाबतीत त्याच ठराविक मार्गाचा अवलंब करावा लागतो. ते कोण होते याचा विचार होण्यासाठी आपण त्यांच्या जीवनचरित्राचा—श्रीसाईसच्चरिताचा आधार घेऊन त्यांतील निरनिराळ्या दाखल्यांच्या आधारानें ते कोणाचा अवतार होते हैं, पाहणे उपयुक्त ठरेल. सच्चरितांतील कांहीं संदर्भ उपयुक्त मार्गदर्शन करणारे आहेत.

भाईची गोष्ट

पहिला संदर्भ—दाखला असा— मुंबईत भाई या नांवाचे एक गृहस्थ राहत असत. त्यांचे उपास्यदैवत अक्कलकोटचे स्वामी होते. स्वामींच्या तसविरीची ते नित्य पूजा करीत असत. एकदां त्यांना अक्कलकोटला जाऊन स्वामींच्या पाढुकांचे दर्शन घेण्याची तीव्र इच्छा झाली. त्यांनी अक्कलकोटला जाण्याची सर्व तयोरी केली. दुसऱ्या दिवशी निघण्याचे निश्चित ठरले. पण अक्कलकोटला जाण्याएवजी दुसऱ्या दिवशी त्यांनी शिरडीची वाट घरली. त्यांचे असें झालें की, त्याच रात्रीं त्यांना एक दृष्टांत झाला. त्यांत अक्कलकोटच्या स्वामींनी त्यांना दर्शन दिलें आणि सांगितलें की, सध्यां माझा वास शिरडीस आहे तरी तू शिरडील्य प्रस्थान कर. दृष्टांतातील आज्ञेप्रमाणे भाईंनीं अक्कलकोटचा बेत रहित करून ते दुसऱ्या दिवशी शिरडीस निघाले. शिरडीस गेल्यावर त्यांना स्वामींच्या उद्गारांची प्रचीति आली. त्यामुळे ते शिरडीस सहा माहिने राहिले. भाईंनीं या दृष्टांताचे स्मरण म्हणून शिरडीत गुरुपाढुकांच्या निवृत्तिकालीं अक्कलकोटच्या महाराजांच्या

पादुकांची स्थापना केली. ही स्थापना शके १८३४ मध्ये श्रावण शु०॥ पर्वकालीं करण्यांत आली आहे.

या संदर्भावरून असें सिद्ध होतें कीं, अक्लकोटच्या स्वामींनी आपल्या भक्ताला हष्टांत देऊन आपण व साईबाबा या दोहोंतील एकत्र पटवून दिलें. यावरून साईबाबा व अक्लकोटचे स्वामी हे एकच होते असे सकृदर्शनीं वाटते. तरीपण एवढ्यावरून निश्चित मत बनविण्यास एवढा हा एकच पुरावा पुरेसा वाटत नाहीं. शिर्डीत निंबवृक्षाखालीं या पादुका आजहि आहेत. त्यावरून या दाखल्याची सत्यता कोणासहि पटेल. पण त्याच्या जोडीला आणखी कांहीं पुरावा मिळाल्यास आपले कार्य अधिक सुलभ होईल. यासाठीं साईसच्चरितांतील एक अध्याय वाचतांना एक महत्वाचा पुरावा सांपडतो. तो पुरावा असा :—

पितळे यांचा अनुभव

मुंबईत माधवबागेजवळील हरिश्चंद्र पितळे यांच्या मुलाला अपस्माराचा आजार होता. ते आपल्या आजारी मुलाला घेऊन पत्नीसमवेत शिरडीस साईबाबांच्या दर्शनाला गेले होते. मुलाला बाबांपुढे ठेवल्यावर बाबांची व त्याची हष्टादृष्ट होतांच तो इतका बेशुद्ध झाला कीं, हा कांहीं तरी भलताच प्रसंग आला असें वाढून त्याच्या आईबडिलांना फार वाईट वाटले. अपस्मारामुळे बेशुद्धपणा येतो हा अनुभव असला, तरी यावेळचा त्यांचा हा अनुभव अशा प्रकाराचा होता कीं, त्यावरून तो मृत झाला कीं काय असें वाढू लागले. पितळे दांपत्य शोकाकुल झाले. तें पाहून बाबा म्हणाले, “त्याला उचलून विन्हाडीं न्या. एक घटका गेली कीं कुडी सजीव होईल.” आणि तसेच झाले. एका घटकेने मुलगा पूर्ण शुद्धीवर तर आलाच पण लवकरच त्याचा अपस्मार साफ बरा झाला. पुढे ही पितळे मंडळी मुंबईस येण्यास निघाली. तेव्हां मशिर्दींत बाबांची आज्ञा घेण्यासाठी गेली. बाबांनी आज्ञा देतांना आपल्या खिशांतून तीन रूपये काढले आणि ते पितळे यांच्या हातीं देऊन म्हणाले, “बापू, मी तुला पूर्वी दोन रूपये दिले आहेत. त्यांत हे तोन रूपये ठेव, आणि त्यांची पूजा कर.” पितळे यांना बाबांच्या या उद्गारांचे मोठे आश्र्य वाटले. कारण यापूर्वी ते कधींहि शिर्डीस आले नव्हते किंवा त्यांनी बाबांना कधीं पाहिलेहि नव्हते. अर्थात् पूर्वी आपण दोन रूपये दिले होते असें बाबा म्हणतात, या शंकेचे उत्तर त्यांना सांपेना पितळे संशयांत पडले. बाबांकडून कांहीं खुलासा व्हावा या अपेक्षेने बाबांना त्यांनी तसा प्रश्न करून पाहिला. पण बाबांनी कांहीं दाद लागू दिली नाहीं. पुढे ते मुंबईला घरीं आले, तेव्हां आपल्या आईला त्यांनो शिरडीची सायंत हकीकत सांगितली. त्यांच्या आईनेहि बाबांच्या दोन रूपयांवदल आश्र्य व्यक्त केले. त्यांच्याः आईला प्रथम हें कोडे उलगडले नाहीं. पण थोड्याच वेळांत तिला मागील एका घटनेचे स्मरण होऊन ती मुलाला म्हणाली, ‘बाबा ओलले तें सत्य आहे. आतां तू तुझ्या मुलाला घेऊन शिर्डीला गेलास, त्याप्रमाणे तुझ्या वाडिलांनीं, तुला अक्लकोटला नेऊन अक्लकोटच्या स्वामींच्या पायांवर

घातलें होतें. तुझ्या पित्याची पूजा घेऊन स्वामी प्रसन्न झाले व त्यांनी तुझ्या हातीं दोन रुपये दिले. या रुपयांची पूजा करण्यासु त्यांनी सांगितलें होतें. तुझ्या पित्याच्या मार्गे देवपूजा हें खेळणे होऊन बसलें. घरांतील लहान मुले देवाची पूजा करू लागलीं. मग रुपयांची दाद कोण घेतो ? कांहीं दिवसांनीं ती रुपयांची जोडी हरवली. आता तरी या रुपयांची पूजा करा.” मातेची ही हकीकत ऐकून पितळे सुददित झाले. भक्तीचे हें पुनर्जीवन पाहून वाबांच्या व्यापकतेबदल त्यांची खात्री झाली.

बर दिलेले दोन्ही उतारे समोरासमोर ठेवून विचार केला तर उत्तर काय मिळते ? एका उतांच्यांत अक्कलकोटच्या स्वामींनी आपल्या भक्ताला दृष्टांत देऊन आपला वास अर्थातच साईबाबांच्या रूपानें शिर्डीत असल्याचें पटवून दिलें. यावरून साईबाबा आणि अक्कलकोटचे स्वामी यांचे एकत्र दिसून येते. पितळे यांच्या बाबर्तीतील पुरावा सत्य असल्याची खात्री पटवून घेण्यासाठीं त्यांच्या घरीं देव्हान्यांत असलेले ते रुपये आजहि दृष्टीस पडतील. या पुराव्यावरून साईबाबांनी आपणे व अक्कलकोटचे स्वामी हे एकच आहोत हें पटवून दिलें. म्हणजे अक्कलकोटचे स्वामी व साईबाबा या दोघांनीहि निस निराळ्या घटनांच्या द्वारे आपले एकत्र सिद्ध केले आहे. अशा रीतीनें या दोघांचेहि एकत्र निर्विवाद सिद्ध होते.

तपस्वी श्रीचिदानंद गोगटे यांचा खुलासा

साईभक्त श्री चिदानंद गोगटे यांनी पुढील खुलासा श्री साईलीलेत प्रसिद्ध करण्यासाठीं पाठविला आहे. श्री चिदानंद लिहितातः—

‘ सर्व लोकांस खुलासा होण्यासाठीं प्रसिद्ध करतों कीं, ‘ श्री चिदानंद स्वामी गोगटे तपस्वी हे श्री साईनाथांच्या गादीवर बसले’ ही गोष्ट लोक बोलतात ती साफ खोटी आहे. तसा कांहीं एक प्रकार घडलेला नाही. श्री साईनाथांची मुळीं गादीच नाहीं; समाधि आहे, व पाठीमार्ग मूर्ती आहे. त्यांच्या जागीं बसण्याची माझी लायकी नाहीं. मी त्यांचा एक भक्त असून त्यांनी दृष्टांतानें सांगितलेली कामगिरी मात्र करीत असतो. तरी कोणी उगाच गैरसमज करून घेऊं नये अशी नम्र विनंति आहे. कळावे.’

चिदानंद गोगटे तपस्वी

ता. ६-२-५६

मु० पालगड

अक्लकोटचे स्वामी

पण साईबाबा व अक्लकोटचे स्वामी स्वामी एकच होते असें म्हटल्यावरून साईबाबा कोणत्या देवाचे अवतार होते हें सिद्ध होत नाहीं. त्यासाठीं अक्लकोटचे स्वामी कोण होते हें पाहिले पाहिजे. अक्लकोटचे स्वामी कोण होते यासंबंधीं विचार करतांना त्यांचा जन्मेतिहास सांपडत नाहीं असें मागील एका प्रकरणात म्हटलेंच आहे. तथापि त्यांच्या बाबतींत अनुमानावर अवलंबून राहण्याचे कारण नाहीं. प्रत्यक्ष पुरावा उपलब्ध आहे आणि तो माणिकप्रभूनीं स्वमुखानें दिलेला आहे.

अक्लकोटच्या स्वामींचा श्रीमाणिकप्रभूशीं संबंध, माणिकप्रभूनीं माणिकनगर वसविल्यानंतर आला. प्रभूंची माणिकनगरची वसाहत मूर्त स्वरूपांत आल्यावर अक्लकोटच्या दरबारचा आणि जनतेचा माणिकप्रभूशीं विशेष संबंध आला. प्रभूंच्या तेजानें व कार्यानें आकर्षित होऊन प्रभूंना अक्लकोटला कायमचे घेऊन जाण्याची खटपट अक्लकोटच्या राजघराण्यानें विशेष चालविली होती. बाबा सबनीस या नांवाचे गृहस्थ माणिकनगरला येऊन असत. त्यांनीं माणिकप्रभूनीं अक्लकोटला येण्याविषयीं बराच आग्रह चालविला होता.

याच सुमारास एक परमहंस स्वामी प्रभूंच्या दर्शनासाठीं आले. ते आजानुबाहु, शरीरानें धिप्पाड असे होते. वृत्ति अत्यंत विरक्त होती. नेहमीं दिंगंबर असत. ते फारसे कोणाशीं बोलत नसत. प्रभूंशीं स्वामींची भेट झाल्यावर दोघेहि तीन दिवस-पर्यंत एकान्तांत होते. स्वामींची इच्छा प्रभुसन्निध राहण्याची होती. पण प्रभूंनीं त्यांना ‘झाडाखालीं झाड वाढत नाहीं, तुम्ही येथून अक्लकोटास जा’ असें सांगितलें. त्यांच प्रमाणे माणिकप्रभूनीं बाबा सबनिसांस ‘हे स्वामी तुमच्या गांवी येतील व तुमच्या मनांतील हेतु पूर्ण करतील. हे दत्तात्रयाचे अवतार आहेत.’ असें सांगितलें. माणिकप्रभूंचीं अनेक चरित्रे लिहिलीं गेलीं आहेत. पण या सर्व चरित्रांचा आधार घेऊन व इतर वास्तविक माहिती परिश्रमपूर्वक गोळा करून जें समग्र मोठें चरित्र लिहिलें गेलें आहे, त्यांत या गोष्टीचा उल्लेख आहे. दुसऱ्या एका ओवीबद्ध चरित्रांतहि हा उल्लेख स्पष्टपणे केला आहे. तो असाः—

बाबा सबनीसास प्रभु बोलती | दोन वर्षांनी ही दत्तमूर्ती |

तुमच्या अक्लकोटीं निश्चिती | जगत् हितार्थ प्रकटेल ||

माणिक प्रभूनीं अक्लकोटच्या स्वामीबद्दल जे गौरवाचे उद्गार काढले त्याची बाबा सबनिसांना दुसऱ्याच दिवशीं प्रचीती आली. दुसऱ्या दिवशीं स्वामीजी डोक्यावर पांघरूण घेऊन झोंपले होते; अशा वेळीं बाबा सबनीस त्यांजपाशीं गेले. त्यावेळीं स्वामीजींनी डोक्यावरील पांघरूण न काढतांच बाबा सबनिसांच्या मनांतील खुणेचे शब्द निवेदन केले. यावरून सबनिसांची त्यांच्या योग्यतेबद्दल खात्री झाली. पुढे हे स्वामी कांहीं कालानें अक्लकोटास गेले. ते तेथें जाईपर्यंत त्यांचे नांव गांव

कोणासहि माहित नव्हते. त्यानंतर त्यांचा अक्कलकोटला कायमचा वास राहिला. म्हणून अक्कलकोटचे स्वामी या नांवानें ते ओळखले जाऊ लागले.

अवतारांमधील सांखळी

येथपर्यंत अक्कलकोटचे स्वामी कोण हैं आपण पाहिले. आणि त्यासाठीं माणिक-प्रभूंच्या सांगण्याचा आधार घेतला. पण ज्या माणिकप्रभूंनीं अक्कलकोटचे स्वामी हैं दत्तात्रयाचे अवतार होते, असें सांगितलें ते माणिक प्रभु तरी कोण होते वरे?

श्री माणिकप्रभूंचा जन्म निजासीत कल्याण गांवचे मनोहरपंत नाईक या अत्यंत धार्मिक वृत्तीच्या गृहस्थाच्या पोटीं झाला. त्यांचा जन्मकाल शके १७३९ शु० १४ मंगळवार हा आहे. मनोहरपंत हे एकनिष्ठ रामभक्त होते. त्यांना रामनवमी दिवशीं माणिक-प्रभूंच्या जन्माबद्दल दृष्टांत झालेला होता. माणिकप्रभूंच्या जन्माविषयीं सर्व चरित्रकारांनी एकमुखानें असें स्पष्ट लिहून ठेवलें आहे की, त्यांच्या जन्मकालीं चौहोंकडे दिव्य प्रकाश पडून श्री दत्तात्रय साक्षात् प्रकट झाले व वरप्रसाद देऊन बालरूप धारण करते झाले. माणिकप्रभूंनीं बालपणींच ज्या लीला दाखविल्या त्यावरून ते अवतार असल्याची सर्वांना लगेच खात्री पटली.

आतांपर्यंत केलेल्या एकंदर विवेचनावरून साईबाबा, अक्कलकोटचे स्वामी आणि माणिकप्रभु या तिघांही समकालीन अवतारांमध्ये एक सांखळी आहे; आणि या सांखळीचे तिघेहि दुवे आहेत असें दिसून येते. ते तिघेहि भिन्न भिन्न स्थळीं भिन्न भिन्न स्वरूपांत वावरत होते असें असलें, तरीहि ते एकच होते हैं त्यांनींच दाखवून दिलें आहे. माणिक प्रभु जन्मले ते दत्तात्रतार या स्वरूपांत अगदीं उघडपणे. त्यामुळे त्यांच्या बाबतींत शंकेला स्थान नाही. माणिकप्रभूंनीं अक्कलकोटचे स्वामी हे दत्तात्रयाचे अवतार असल्याचे स्वमुखानें सांगितलें आहे. म्हणजे एका अवतारानें दुसऱ्या अवताराची ओळख करून दिली. आणि अक्कलकोटच्या स्वामींनीं म्हणजे दुसऱ्या अवतारानें साईबाबा व आपण एकच आहोत हैं दाखवून दिलें. म्हणजे दुसऱ्या अवतारानें तिसऱ्या अवताराची ओळख करून दिली. साईबाबा हे दत्ताचे अवतार होते असा जो स्पष्ट आणि सुसंबद्ध पुरावा मिळाला आहे व ते दत्ताचे अवतार होते हैं सिद्ध झालें आहे, त्याला स्वतः साईबाबांनीं एक प्रसंगानें अप्रत्यक्षपणे मंजुरी दिली आहे.

आरतीचा पुरावा

हा प्रसंग नानासाहेब चांदोरकर जामनेरला मामलतदार असतांना घडला. नानासाहेब चांदोरकर हे बाबांचे मोठे भक्त होते. जामनेरला त्यांची कन्या प्रसूतिसमर्यां आसन्नमरण स्थितीत होती. नानासाहेबांनीं या आणीबाणीच्या प्रसंगीं बाबांची प्रार्थना करण्यास प्रारंभ केला. इकडे शिरडीत साईबाबा भक्ताच्या सांकळ्यानें अस्वस्थ झाले होतेच. सुदैवानें त्याचवेळीं एक भक्त रामगीर बुवा हे खानदेशांत जाण्यास निघाले होते. ते बाबांची अनुज्ञा घेण्यासाठीं बाबांपांशीं आले. त्यांना बाबांनीं अनुज्ञा दिली. पण ती

देतांना, ‘मध्ये जळगांवला उत्तरुन जामनेरला जा व नानासाहेबांकडे थोडा सुक्राम करून मग पुढे जा’ असें म्हणाले.

रामगीर बुवांना जामनेरला नानासाहेबांकडे जाण्याची त्यांनी आज्ञा केली आणि जवळच असलेल्या माधवराव देशपांड्यांना म्हणजे श्यामाला अडकरांनी केलेली आरती लिहून देण्यास सांगितले. ही आरती अडकरांनी श्री साईबाबांवर लिहिली आहे. श्यामानें ती आरती लिहून दिल्यावर, ती आरती व उदी रामगीर बुवांच्या स्वाधीन करून ती नानासाहेब चांदोरकर यांना देण्यास त्यांना सांगितले. ही आरती भक्ताच्या संकटकाळीं भक्तानें म्हणावी म्हणजे संकट दूर होईल म्हणून खुद बाबांनींच दिलेली असल्यामुळे, त्या आरतींतील अक्षरन् अक्षर साईबाबांना मान्य होतें, असा अर्थ होतो. ‘आरती साईबाबा सौख्यदातारा जीवा’ ही ती आरती होय. या आरतींतील एक चरण असा आहे:—

कलियुगीं अवतार। सगुणब्रह्म साचार।

अवतीर्ण ज्ञालासे। स्वामी दत्त दिगंबर ॥

या आरतींत साईबाबा हे कलियुगीं दत्तावतार आहेत, असा स्पष्ट उल्लेख आहे. या बाबतींत साईबाबांनीं जर मुग्धता धारण केली असती, तर भाविक माणसाची सत्पुरुषावर ज्या प्रकारची श्रद्धा असते, त्या श्रद्धेतून त्याच्या मर्जीप्रिमाणें तो त्याचीं चित्रे चितारतो असें म्हणतां आलें असतें. पण वरील दाखल्यांत तसा प्रकार नाहीं. अडकरांची बाबांवरची श्रद्धा अतिरंजित नसून योग्य प्रकारची होती असाच याचा अर्थ होतो. कारण बाबांनीं ही आरती स्वतः भक्ताकडे पाठवून त्यांतील विधानांच्या सत्यतेवर शिक्कामोर्तव केलें आहे.

वास्तविक बाबा कोण होते हैं ठरविण्यासाठीं या आरतीचा एकच पुरावा विचारांत घेतला, तर त्यावर एखादा नास्तिक मनुष्य असें म्हणून शकेल कीं, बाबांना स्वतःचे स्तोम माजविण्याची इच्छा होती म्हणून या आरतीचा त्यांनीं उपयोग करून घेतला होता. कोणत्याहि कार्याचे मोल त्या कार्याच्या मार्गे असलेल्या उद्देशावरून केलें जातें. या दृष्टीने ही आरती देण्यांत बाबांचा उद्देश भक्ताचे संकट निवारण व्हावें हा होता ही गोष्ट लक्षांत घेतली, कीं त्याचे महत्व पटेल. साईबाबा कोण होते याचा विचार करतांना जे स्वतंत्र व स्पष्ट पुरावे आढळले, त्यावरून ते दत्तात्रयाचे अवतार होते हैं निःसंदिग्धपणे स्पष्ट आहे. या इतर पुराव्यांच्या जोडीला हा आरतीचा प्रासंगिक पुरावा घेऊन विचार केला, तर या सर्वच पुराव्याला बळकटी येते; आणि ते दत्तावतार होते ही गोष्ट अधिक ठळकपणे स्पष्ट होते.

अवतारांची संगति

याप्रमाणे श्री माणिकप्रभु, अक्कलकोटचे स्वामी व साईबाबा हे दत्तावतार होते असें म्हटल्यावर अनेकांना आश्चर्य वाटेल. कारण दत्त, अवधूत आणि नरसिंह सरस्वती हे तीनच अवतार गुरुचरित्रांत दिले आहेत. म्हणजे हे तीन अवतारच प्रसिद्ध आहेत. असें असतांना आणखी ही अवतारमालिका कुठून उद्भवली, असा प्रश्न ते साहजिकच

विचारतील. थोडेफार चमत्कार करणारा एखादा साधु किंवा बुवा दिसला, कीं त्याला अवतार म्हणावें आणि दत्ताच्या नांवावर खपवावें ही एक तळा होऊन बसली आहे, असा ते आरोप करतील. पण वरील कारणे विचारांत घेतां त्या गोष्टीचर जसा अविश्वास ठेवतां येत नाहीं तसाच नरसिंह सरस्वतीनंतरच्या या पुढील अवतारांचे मूळ नरसिंह अवताराच्या वेळीच घडले आहे, या सत्य गोष्टीकडे डोळेज्ञांक करून भागणार नाहीं. नरसिंह अवताराच्या कार्यातच पुढील अवतारांची संगति सांपडते.

दत्ताच्या नरसिंह अवतारानें एक विशिष्ट कारण उद्भवल्यानंतर आपण गुप्त होण्याचें निश्चित केले ही माहिती गुरुचरित्रांत आहे. ते गुप्त होण्याचें कारण काय होतें पहा. एका रजकाने राजधुरंधर होण्याचा वर मागितला होता. तो पुढे म्लेंच्छ जातींत जन्माला येऊन वैदरी नगरींत राज्य करू लागला. मुसलमान असूनहि पूर्वजन्माच्या संस्कारांमुळे तो ब्राह्मणांवर विशेष भक्ति करीत असे. हिंदु देवालयांना उपद्रव देत नसे. यावहल म्लेंच्छ पुरोहित त्याला दोष देत. म्लेंच्छांनी हिंदूच्या देवब्राह्मणांची निंदा करावी; कारण हिंदु मूर्तिपूजा करतात; गाई, पृथ्वी, सोम, अग्नि, नदीचे पाणी, फार काय, लांकडालाहि देव मानतात, निराकाराला साकार समजतात; अशांना जे म्लेंच्छ भजतात, त्यांचा अधःपात झाला म्हणून समजावें, असें त्यांचे म्हणणे. त्यावर राजा म्हणतो, ‘अणु रेणु, तृण, काष्ठ, पाषाण या सर्वांत ईश्वर भरला आहे. भेदाभेद आम्ही तर्कानें केले आहेत.’ अशा प्रकारे हा यवन राजा व त्याची यवन प्रजा यांमध्ये दुमत निर्माण झाले. त्याच सुमारास राजाच्या मांडीवर एक स्फोटक उद्भवला. नाना प्रकारचे उपाय करूनहि तो बरा होईना. तेव्हां ‘या यवनराजाला आतां माझे स्मरण होऊन तो माझ्या दर्शनाला येईल आणि राजांचे हे कृत्य मुसलमानांना न आवऱ्यान ते राजावर रुष्ट होतील. हक्क हक्क हिंदु मुसलमानांमध्ये झगडे निर्माण होतील.’ असें नरसिंहसरस्वतींना वाटले. शेवटीं नरसिंह सरस्वतींच्या अपेक्षेप्रमाणे राजा त्यांच्या दर्शनास आला. त्याने त्यांना आपल्या राज्यांत येण्याचा आग्रह केला. अशा प्रकारे उघडपणे विरोधाला जै हे कारण घडले, तेंच कारण आपल्या अस्तित्वामुळे दोन्ही समाजांतील लोकांनी आपल्या दर्शनाला येण्यानें वाढीला लागेल, यासाठी अशा वेळीं आपण गुप्त होणे इष्ट आहे, असा विचार करून नरसिंह सरस्वती कर्दणी बनामध्ये गुप्त झाले.

दत्त एकदां गुप्त झाल्यानंतर पुन्हा माणिकप्रभु या नांवाने प्रकट झाले आणि त्यांनी ज्या प्रकारचे कार्य सुरु केले तें विचारांत घेतां धर्माधर्मातील झगडे नष्ट करण्यासाठीं परघर्मसहिणुतेच्या पायावर आचारधर्म स्थापित करण्याचे ठरवून, त्यांनी हे पुन्हा अवतार घेतले असा याचा अर्थ होतो. या दृष्टीने पाहतां नरसिंह अवतारानंतर, पहिले माणिकप्रभु, दुसरे अक्कलकोटचे स्वामी व तिसरे साईबाबा अशी ही पुन्हा त्रैमूर्तीची अवतारमालिका आहे.

[श्री. अ. य. धोड यांनी लिहिलेल्या ‘साईबाबा—अवतार व कार्य’
पुस्तकातून —]

श्री साईबाबांची शिकवण

आत्म्याचे अमरत्व

: लेखक :

ना.वा.गुणाजी

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो
न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥

—कठोपनिषद् २-१८

—भगवद्गीता २-२०

अर्थः—हा (आत्मा) अज, नित्य, शाश्वत व पुरातन असा आहे.
शरीराचा वध झाला तरी याचा नाश होत नाही.

मनुष्य मरण पावल्यावर पुढे त्याचें काय होतें, तो असतो कीं नष्ट होतो, असल्यास तो कुठे असतो आणि काय करतो, इत्यादि विषयाची चर्चा फार प्राचीन काळापासून आतांपर्यंत चालू आहे. त्याचें थोडेसें दिग्दर्शन या लेखांत करण्याचें योजिले आहे.

फार पुरातनकाळीं कठोपनिषद्कर्त्या ऋषीनीं या विषयाला नचिकेतोपाख्यानानें तोडफोडले. कठोपनिषदाच्या आरंभी नचिकेताची आख्यायिका दिलेली आहे ती अशीः—

परम सुखाची इच्छा करणाऱ्या वाजश्रवा नांवाच्या एका गृहस्थानें, ज्यांत सर्वस्वाचें दान दिलें जातें, असा विश्वजित् नांवाचा एक यज्ञ केला. त्याचा नचिकेता नांघाचा एक पुत्र होता. वाजश्रवा धूर्त असल्यामुळे त्यानें दान देण्याच्या गाई खुबीनें निवङ्गन काढल्या. त्या म्हाताच्याकोताच्या, वाळलेल्या, कुचकामाच्या, निरुपयोगी अशा होत्या. त्या गाई दान देण्यांत आल्यावर ब्राह्मण जेव्हां त्या घेऊन घरीं जाऊ लागले, तेव्हां कुमार नचिकेताला हा प्रकार आवडला नाही. त्याच्या मनांत श्रद्धा उत्पन्न होऊन त्याला असें वाटले कीं, अशी प्रतारणा करण्यानें म्हणजे निरुपयोगी गाई दान दिल्यानें त्याचें कळ वाईटच मिळणार; म्हणजे आनंदरहित लोकांची प्राप्ति होणार. असा विचार करून तो आपल्या पित्याला म्हणाला, ‘बाबा, तुम्ही मला कोणाला दान देणार ?’ पिता कांहीं उत्तर देईना. तेव्हां त्यानें तोच प्रश्न फिरून फिरून दोनतीनदा केला. त्यामुळे तो चिंडून जाऊन म्हणाला कीं, ‘मी तुला मृत्युला देऊन टाकतो.’ क्रोधाच्या आवेशांत पित्याच्या तोङ्गन हे प्रश्न गेले खरे, पण लगेच त्याला पश्चात्ताप झाला. पण नचिकेता सच्चा होता वचनाप्रमाणे मृत्युला आपणाला देऊन टाकावें असा त्यानें आग्रह धरला आणि पित्याचें मन वळविले. त्याच्या सम्मतीनें नचिकेता यमाच्या घरीं गेला. त्यावेळीं यमराजाची स्वारी घरीं नव्हती. तीन दिवस (अहोरात्र) नचिकेता यमाच्या घरीं उपाशीं राहिला. यम परत घरीं आल्यावर एक ब्राह्मण कुमार अतिथि घरीं आला असून तो तीन दिवस उपाशी आहे, त्याला अर्घ्यदान व अन्न देऊन त्याची शांति करावी, नाहीं तर तो शाप देऊन नुकसान करील असें यमाच्या

घरच्या मंडळीनें सांगितले. तेव्हां यमानें त्या अतिथीचें योग्य प्रकारे स्वागत केले आणि तीन दिवस उपोषण केल्यामुळे तीन वर मागण्यास सांगितले. ‘माझ्या पित्याचा राग शांत व्हावा, आणि मी परत घरी गेल्यावर त्यानें मला ओळखावें, आणि पूर्वीप्रमाणे आमचा समेट व्हावा आणि माझा पिता संतुष्ट व्हावा,’ हा पहिला वर नचिकेतानें मागितला. तो यमानें ताबडतोब दिला. दुसऱ्या वरानें स्वर्गसाधनभूत असें आभिज्ञान त्यानें मागितले, तेंहि यमानें ताबडतोब दिले. नचिकेतानें तें ज्ञान ताबडतोब ग्रहण केल्यानें यम संतुष्ट झाला. आणि ‘हा अभि तुझ्याच नांवानें प्रसिद्ध होईल’ असें सांगितले, आणि तिसरा वर माग असें म्हणाला. तेव्हां नचिकेत म्हणाला—

येयं प्रेते विचिकित्सा मनुष्येऽस्तीत्येके नायमस्तीति चैके ।

एतद्विद्यामनुशिष्टस्त्वयाऽहं वराणामेष वरस्तृतीयः ॥ १२०

अर्थ—मनुष्य मरण पावला म्हणजे कोणी म्हणतात कीं तो असतो, आणि दुसरे कोणी म्हणतात कीं तो नाश पावतो; अशा तज्ज्वेचा संदेह लोकांमध्ये रुढ आहे. तेव्हां याविषयीं तुं मला बोध करून याचा निर्णय मला सांग. हा माझा तिसरा वर आहे.

यम—देवांना सुद्धां पूर्वीपासून या प्रश्नाविषयीं संशय आहे. हा प्रश्न फार सूक्ष्म असून समजण्याजोगा नाहीं. याकरितां हा प्रश्न सोडून तुं दुसरा वर माग.

नचिकेता—देवांना पूर्वीपासून याविषयीं संशय होता आणि हे समजण्यास फार कठीण आहे हे खरें आहे; पण हे समजावून देणारा तुझ्यासारखा दुसरा कोणीहि मिळणार नाहीं. म्हणून यासारखा दुसरा कोणताहि वर आहे असें मला वाटत नाहीं.

यम—हवें तर शतायु, पुत्रपौत्र माग. पशु पक्षी, अश्व, सोनें मागून घे, पृथ्वीचें मोठे मंडळ मागून घे आणि मनास वाटेल तितकीं वर्षीं जग. संपत्ति माग, दीर्घायुष्य माग, राज्य माग; तुझ्या सर्व कामना मी पूर्ण करितो. या मृत्युलोकांत दुर्लभ असे कामभोग तुल्य सहज मागतांच मिळतील. रथांसह आणि वाद्यांसह अशा अप्सरा माग, तुझ्या इच्छेप्रमाणे मी त्यांचेकडून तुझी सेवा करवितो. पण मरणाविषयीं प्रश्न करू नको.

नचिकेता—‘हे अन्तकम, हे सर्व भोग आज आहेत, उद्यां नाहीत, म्हणजे क्षणिक आहेत. शिवाय ते सर्व ईद्रियांचे तेज क्षीण करतात. सर्व (ब्रह्मदेवाचैहि) आयुष्य अल्प आहे. यास्तव वाहनें आणि नृत्यगीतें तुझीं तुलाच असेत. धनानें मनुष्याची तृप्ति होत नाहीं. तुझ्या दर्शनानें व प्रसादानें हवें तेवढे धन व आयुष्य मिळेल. पण मला हीं नकोत, मला तो माझा वरच पाहिजे. जरामरणयुक्त असा पृथ्वीवरील कोणता प्राणी, गानवादनरति यांपासून होणारा आनंद नाशयुक्त आहे असें जाणल्यावर, आणि अजर व अमर अशा देवांकडे जाऊन आणि त्यांचेकडून याहून उत्कृष्ट प्राप्तव्य (प्रयोजन) साध्य होणारे आहे असें ज्ञान झाल्यावर अति दीर्घ जीवितामध्ये रममाण होईल? याकरितां हे मृत्यो! आत्म्याच्या महत्वाच्या अशा परलोकासंबंधाचें निर्णयक ज्ञान तुं मला सांग. हा प्रश्न गहन असला तरी त्यावांचून मी दुसरा वर मागणार नाहीं..

नचिकेता आपल्या मोहजालांत सांपडत नाहीं आणि आपल्या प्रलोभनांना तो तो दाद देत नाहीं असें पाहून यम फार खुष झाला आणि याबद्दल त्याची प्रशंसा करून यमानें त्याला उपदेश करण्यास प्रारंभ केला.

यमाच्या उपदेशास प्रारंभ करण्यापूर्वी नचिकेत्याच्या आख्यायिकेविषयीं थोडंसे विवेचन करणे जरूर आहे. ही आख्यायिका किंवा कथा खरी आहे असें बहुतेक लोक-सांप्रदायिक आचार्यांनी मानतात. पण ती तशी नाहीं. या लेखाच्या शेवटी जी पुरवणी दिली आहे तीत नचिकेत्याच्या तीन कथा दिल्या आहेत. त्यावरून ही कथा काळ्पनिक आहे असें दिसते. त्या त्या ग्रंथकारांनी आपणास जुळेल तशी ही कथा सांगितलेली दिसते. कठोपनिषदाच्या ऋषीनेहि वाचकांची जिज्ञासा आणि कुतूहल वाढविण्यासाठी आणि त्यांचें लक्ष्य वेधण्यासाठी ही कल्पित आणि रोचक कथा आरंभीं प्रास्ताविक अशी सांगितली आहे. त्यांत आरंभीं अतिथिसत्कार आणि सर्व प्रलोभनांना दाद न देणारे तीव्र वैराग्य यांची महती वर्णिलेली आहे. या कथेचें थोडैसे नीट व योग्य मनन केले तर ही गोष्ट स्पष्ट दिसते. नचिकेता देहत्याग करून यमाकडे गेला, तेथें तीन दिवस राहिला, हें जर खरे असैल, तर तो ‘मनुष्य मरण पावला असतां पुढे तो असतो की नाहीं’ असा संदेशाचा प्रश्नच विचारणार नाहीं. येथें यमाची भूमिका मृत्यूची किंवा अंतकाची नसून सद्गुरुची आहे आणि कठोपनिषत्कार त्याला ‘महात्मा’ असें संबोधितात (अ. १-१६) हें उपनिषद म्हणजे गुरुशिष्याचा प्रश्नोत्तररूपी संवाद आहे. तीन वर आणि त्यांतील मुख्य तिसरा वर हें सर्व अलंकारिक म्हणजे काळ्पनिक असून मुख्य गोष्ट यमानें म्हटल्याप्रमाणे मरणं मानुप्राक्षीः’—मरणाविषयीं मला प्रश्न विचारू नको ही आहे. तसेच आपल्या उपदेशाच्या आरंभीं यमानें श्रेयस् आणि प्रेयस् यांची व्याख्या सांगून विद्या आणि अविद्या यांचे वर्णन करून आत्मा किंवा मुख्य तत्त्व यांचेहि विवेचन केले तेव्हां नचिकेतानें पुनः असा प्रश्न केला कीं, धर्माच्या व अधर्माच्या पलीकडचें, कार्य व अकार्य यांच्या पलीकडचें, आणि भूत व भविष्य यांच्याहि पलीकडचें असें जें श्रेष्ठ तत्त्व (ब्रह्म) तुं जाणतोस, तेंहि सांग (कठ. अ. २-१४). त्यावेळीं यम त्याला म्हणाला—‘ हे नचिकेता, तुझ्यासारखा प्रश्न करणारा (शिष्य) मला असावा.’ यावरून आणि सर्व कठोपनिषद पाहून प्रथम-पासून अखेरपर्यंत प्रश्नोत्तररूपी संवादच यांत आलेला आहे आणि हा संवाद नचिकेतो-पाख्यानाच्या कोंदणीत बसाविला आहे.

आतां यमानें नचिकेताला केलेला उपदेश थोडक्यांत सांगू. श्रेय (श्रेयस्कर किंवा कल्याणकारक) आणि प्रेय (प्रियकर अथवा सुखकर) असे दोन भिन्न मार्ग किंवा गोष्टी आहेत. यांपैकीं बुद्धिमान पुरुष त्यांची योग्य परीक्षा करून श्रेय पसंत करतो आणि मंदधी पुरुष प्रेय पसंत करतो. तुं प्रेयाचा मार्ग टाकून श्रेयाचा मार्ग स्वीकारलास हें ठीक झालें. आतां आत्म्याच्या अमरत्वाविषयीं मी जें सांगतों तें नीट ऐक. प्रमादशील आणि विज्ञमोहांनें मूढ झालेल्या विवेकहीन लोकांना प्रलोक दिसत नाहीं. हाच लोक आहे, दुसरा नाहीं असें मानणारे ते पुनः पुनः माझ्या ताब्यांत-मायाजालांत सांपडतात.

हा आत्मा जन्म पावत नाही किंवा मरत नाही. हा दुसऱ्या कोणापासून उत्पन्न झालेला नाही. तो जन्मरहित, नित्यक्षयरहित व बृद्धिरहित आहे. शरीराचा वघ झाला तरी याचा वघ होत नाही. पण आत्मज्ञान न झालेले कांहीं मनुष्य पुनः शरीरधारणेसाठी अनेक योनीमध्ये प्रवेश करितात, तर कोणी वृक्षादि स्थावर भाव पावतात. जसें कर्म केले असेल आणि जसें ज्ञान मिळविले असेल (यथाकर्म यथाश्रुतम् अ. ५, ७) तशी त्यांना अवस्था प्राप्त होते. मनुष्याच्या हृदयामध्ये ज्या कांहीं कामना आहेत, त्या सर्व नाहीशा झाल्या म्हणजे मनुष्य अमर होतो आणि तो याच देहीं ब्रह्मरूप होतो.

आत्मा हा रथी (रथाचा मालक) आहे, शरीर रथ आहे, बुद्धि सारथी आहे, आणि मन लगाम आहे. इदिये हे अश्व आणि विषय हे त्यांचे मार्ग होत. ज्यांचे मन तब्यांत नसते आणि ज्यांचा बुद्धिरूपी सारथी अकुशल असतो, त्यांचीं इंद्रिये वाईट घोड्याप्रमाणे सारथ्याला वश नसतात. पण ज्यांचे मन ताब्यांत असते, आणि बुद्धिरूपी सारथी कुशल असतो, त्यांचीं इंद्रिये चांगल्या घोड्याप्रमाणे सारथ्याला वश असतात. ज्यांचे मन ताब्यांत नसते, जो बुद्धिरहित असतो, जो सर्वदा अपवित्र असतो, त्याला परम पदाची प्राप्ति होत नाही. त्याला पुनः पुनः संसारांत यावें लागतें. पण ज्यांचे मन ताब्यांत असते, जो बुद्धियुक्त असतो, जो सर्वदा पवित्र असतो. त्याला परम पदाची प्राप्ति होते; आणि पुनः तो जन्म (म्हणून मरणाहि) पावत नाहीं.

इंद्रियांहून इंद्रियांचे अर्थ (विषय) श्रेष्ठ आहेत, इंद्रियांच्या अर्थांहून मन श्रेष्ठ आहे, मनाहून बुद्धि श्रेष्ठ आहे, आणि बुद्धीहून आत्मा श्रेष्ठ आहे. त्याहून अव्यक्त श्रेष्ठ आहे. अव्यक्ताहून पुरुष श्रेष्ठ आहे. पुरुषाहून श्रेष्ठ असें दुसरे कांहीं नाहीं. हीच शेवटची व श्रेष्ठ गति आहे. हा पुरुष (आत्मा) सर्व भूतमात्राचे ठायीं गूढ असतो, प्रगट नसतो. केवळ एकाग्र व सूक्ष्म अशा बुद्धीनें याचे दर्शन (ज्ञान) होतें. शहाण्या मनुष्याने वाणीचा (सर्व इंद्रियांचा) मनाचे ठिकाणीं लय करावा, मनाचा ज्ञानात्म्यांत, ज्ञानात्म्याचा महानात्म्यांत आणि महानात्म्याचा शांतात्म्यांत लय करावा. याकरितां हे जीव हो, उठा, जागे व्हा. श्रेष्ठ आचार्यांकडे जाऊन आत्मज्ञान प्राप्त करून घ्या. वस्तप्याच्या तीक्ष्ण धारेवर चालप्यासारखा हा मार्ग आक्रमण करण्यास कठीण आहे खरा, पण तो आम्हीं आक्रमण केला पाहिजे. सर्व वेद ज्यांचे प्रतिपादन करतात, सर्व तर्पे ज्यांचे वर्णन करतात, ज्याच्या इच्छेनें ब्रह्मचर्यव्रतांचे आचरण करतात, तें ॐ म्हणजे प्रणव आहे. हेच अक्षर ब्रह्म आहे, हेच परम अक्षर आहे. याचे ध्यान करणें, याला जाणणें हाच ब्रह्मप्राप्तीचा सर्वोत्तम श्रेष्ठ मार्ग आहे. हा आत्मा श्रवणाने प्राप्त होत नाहीं, बुद्धीनें किंवा पांडित्यानें प्राप्त होत नाहीं. ज्याला हा आत्मा पसंत करतो त्यालाच तो आपलें ज्ञान देतो व स्वरूप दाखवितो. पापकर्मापासून परावृत्त न झालेला, भोगापासून उपरत न झालेला, एकाग्रचित्त न झालेला, किंवा अशांत अशा पुरुषाला ज्ञानाचेहि योगानें आत्मप्राप्ति होत नाहीं. हा आत्मा धूमरहित प्रकाशस्त्वरूप आहे. हा नित्य आहे, हेच ब्रह्म आहे. मुंज नामक गवतांतून त्यांतील काढी जशी वेगळी काढतात, त्याप्रमाणे आत्म्याला धैर्यानें शरीरपासून पृथक्करणवा (शरीराहून भिज आहे असें ज्ञानानें ज्ञाणावें). या लोकांनी शरीरपातापूर्वीच

आत्म्याला जाणलें तरच मनुष्य जन्म—मृत्युरहित होतो, नाहींतर तो संसाराच्या केळ्यांत पडतो.

कठोपनिषदाच्या उपदेशांतील अत्यल्प भाग येथे (वर) दिला आहे. त्यावरून कठोपनिषदांतील तत्त्वज्ञान किती श्रेष्ठ दर्जाचें आहे याची वाचकांना कल्पना सहज येईल. जिज्ञासुनीं या उपनिषदाचा मूळांतच योग्य अभ्यास करावा अशी शिफारस आहे.

भगवद्गीता—आतां आपण याविषयीं भगवद्गीतेत काय सांगितलें आहे तें पाहूं. प्रथम हें सांगितलें पाहिजे कों, कठोपनिषद ही भगवद्गीतेची जननी आहे. भगवद्गीतेची रचना, कल्पना, विचार वर्गे बहुतेक सर्व कठोपनिषदांतून घेतलेलें आहे. मुख्य कल्पना अर्जुन रथी आणि श्रीकृष्ण सारथी, ही कठोपनिषदांतील ‘आत्मा रथी व शरीर रथ आहे, बुद्धि सारथी आहे’ या कल्पनेवरून घेतली असावी. नमुन्यासाठीं आणखी कांहीं थोडीं उदाहरणे घेऊं. कठोपनिषद, अध्याय २, तिसरी वळी, पहिला श्लोक, यांतील ‘सनातन अश्वत्थ’ वृक्षाची कल्पना भगवद्गीतेत १५ व्या अध्यायांत विस्तारून वर्णिलेली आहे. कठोपनिषदांतील अ. १-३-१० यांतील इंद्रिय, मन, बुद्धि यांचे परस्पर संबंध भगवद्गीतेत अ. ३-४२ यांत सांगितले आहेत. मुख्यबाब, आत्माचे अमरत्व, अविनाशित्व या विषयींचे उद्गार बहुतेक जशाचे तसें, उपनिषदांतून गीतेत घेतले आहेत. उदाहरणार्थ पहा—

कठोपनिषद. अ. १०२-१८-१९:- न जायते म्रियते वा विपश्चिन्नायं कुतश्चिन्न बभूव कश्चित् । अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमानेः शरीरे ॥ हन्ता चेन्मन्यते हन्तुं हतश्चेन्मन्यते हतं । उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥

भगवद्गीता—अध्याय २, १९-२०:-

य एनं वेति हंतारं यश्चैनं मन्यते हतम् ।

उभौ तौ न विजानीतो नायं हंति न हन्यते ॥

न जायते म्रियते वा कदाचित् नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ॥

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥

याशिवाय इतर विचारांचीं आणि दुसरीं अनेक साहश्यें आहेत. वर दाखविलीं इतकीं पुरे. थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे भगवद्गीतेतील यांविषयींचे विचार कठोपनिषदांतील विचाराहून भिन्न नाहीत.

भार्गवी-वारुणी विद्या—याविषयीं तैत्तिरीयोपनिषदांत तिसऱ्या (भृगु) वळीमध्ये बरेच विवेचन केलेलें आढळतें. याला भार्गवी-वारुणी विद्या म्हणजे भुगूला वरुणानें सांगितलेलें ज्ञान म्हणतात. याची कथा थोडक्यांत अशीः—भृगु आपल्या वरुणनामक पित्याकडे गेला आणि म्हणाला, ‘हे भगवत्, मला ब्रह्मज्ञान सांगा.’ वरुणानें सांगितलें कीं, ‘ज्यापासून हीं भूतें उत्पन्न होतात, उत्पन्न ज्ञात्यावर ज्याचे योगानें जगतात, आणि शेवटीं ज्याच्यामध्ये लीन होतात, तें ब्रह्म होय.’ भृगूनें तपाच्चरण केले. तेव्हां अन्न (अन्नमय

कोश) ब्रह्म आहे असें त्याला ज्ञान झालें. पण यानें त्याचें समाधान झालें नाहीं. म्हणून पुनः तो पित्याकडे गेला आणि ब्रह्मज्ञान सांगा असें म्हणाला. पित्यानें सांगितलें कीं, ‘तपाचे योगानें ब्रह्म जाण, तप हेच ब्रह्म (ब्रह्मसाधन) आहे.’ पुनः त्यानें तपाचरण केलें. तप म्हणजे काय हा एक मोठा विकट प्रश्न आहे. श्री एकनाथमहाराजांनी याचा उत्तम खुलासा केला आहे. ते म्हणतात—

‘शरीरशोषणा नांव तप। तें प्रारब्धभोगनुरूप। हरि हृदयीं चिंतणैं चिद्रूप। तप सदूप त्या नांव पैं ॥८॥ जेणें दंभलोभ निःशेष आटे। अहंममता समूळ तुटे। यासचि नांव तप गोमटें। मानी नेटेपाटे विधाता ॥९॥’ (चतुश्लोकी भागवत श्लोक ७) तसेच ‘जागृत—स्वप्न—सुषुप्ती आंत। भगवत्प्रातीलगर्णि चित्त। झुरणीमाजी पडे नित्य। तप निश्चित या नांव ॥’ (एकनाथी भागवत अ. २५—५७)

या प्रकारचें तपाचरण भृगूनें पित्याच्या आदेशानुसार चारपांचदां केलें. तेव्हां त्याला प्राण (प्राणमय कोश) ब्रह्म आहे, मन (मनोमय कोश) ब्रह्म आहे, विज्ञान (विज्ञानमय कोश) ब्रह्म आहे, आणि आनंद (आनंदमय कोश) ब्रह्म आहे, असा अनुभव आला. वेदांती परिभाषेत हे पंचकोश तीन देहांच्या उल्लेखानें दर्शविले जातात. ते तीन देह म्हणजे स्थूल देह, सूक्ष्म देह आणि कारण देह. स्थूल देह म्हणजे जो हाडामांसाचा साडेतीन हात असा प्रत्यक्ष दिसतो तो. सूक्ष्मदेह म्हणजे पांच कर्मांद्रियें, पांच शानेंद्रियें, पांच प्राण, मन व बुद्धि यांचा संघात. आणि कारण देह म्हणजे या दोन देहांला कारणीभूत असें जें मूळ अज्ञान तें. जीवाच्या या तीन देहांत—शरीरांत पंचकोशाचा समावेश होतो. तो असाः—स्थूल शरीराचें उपादान अन्न असल्यामुळे त्यास अन्नमय कोश म्हणतात. सूक्ष्म शरीराच्या ऊऱ्या १७ कला (वर सांगितलेल्या) आहेत, त्यांत पंचप्राण, मन बुद्धि हीं तीन्ही असल्यामुळे यांत प्राणमय, मनोमय व विज्ञानमय हे तीन कोश समाविष्ट होतात. तिसरें जें कारण शरीर तोच आनंदमय कोश होय. कारण त्यांतील आनंदमयता सुषुप्तींत सर्वांच्या अनुभवाला येते. झोपेत सुखाचें भास नसेल, तर भी सुखानें निजलीं होतों, अशी स्मृति जागृतीं होणार नाहीं; म्हणून सुखाचें ज्ञान झोपेत आहे. शिवाय तें सुख विषयांपासून होत नाहीं, कारण तेशें विषय नसतात. म्हणून झोपेत मिळणारें सुख आत्मरूपच म्हटलें पाहिजे. आत्मा स्वप्रकाश आहे, त्या प्रकाशानै सुखरूप आत्मा झोपेत भासतो. स्थूल, सूक्ष्म आणि कारण हे तीन्ही देह व्यभिचारी आहेत, म्हणजे कोणताहि एक देह, जागृत, स्वप्न व सुषुप्ती या तिन्ही अवस्थेत भासत नाहीं. आणि आत्मा मात्र सर्वावस्थांत भासतो म्हणून तो व्यापक आहे. अशा चिंतनानें तीन शरीरांहून किंवा पंचकोशांहून आत्मा पृथक् जाणावा. ‘पंचकोशांचा जाणता। तो तूं आत्मा जाण आयता। ऐसा अनुभव तत्त्वतां। पाहुनि सुखिया तूं होई॥’ असें निर्गुण भूपाळींत म्हटलें आहे. पण येशें एक लक्ष्यांत ठेविलें पाहिजे कीं, केवल पंचकोशाहून आत्मा वेगळा जाणला म्हणजे एवढ्यानें इतिकर्तव्यता झाली असें नाहीं. तर कृतकृत्यता प्राप्त होण्याकरितां जीवब्रह्माच्या अभेदाविषयीं पुनः विचार किंवा तप करून अभेद किंवा ऐक्य साधलें पाहिजे, म्हणून तैत्तिरीयोपनिषद्कारांनी असा उपसंहार

केल्य आहे कीं, या (पंचकोशात्मक) पुरुषाचे ठिकाणीं जो आत्मा किंवा ब्रह्म आहे, आणि जें आदित्याचे ठिकाणीं आहे, तें सर्व एकच आहे असें जाणून अनुभवी पुरुष इहलोक सोडून, अन्नमयादि पंचकोश व्यापून आणि तेहि आक्रमून, इच्छेस येईल तें अन्न सेवन करून आणि रूप धारण करून या लोकांमध्ये आनंदानें सामग्रान करीत संचार करीत असतो.

भार्गवी-वारुणी विद्येचा सारांश—आमचा देह म्हणजे अन्नमय, प्राणमय, मनोमय, विशानमय आणि आनंदमय कोश हे अंतरात्म्याला झांकून टाकितात, म्हणून यांना पंचकोश ही संशा आहे. यांपैकीं पुढील कोश मागील कोशाला व्यापून असतो; आणि प्रत्येक कोशाला व्यापून असणारा आणि सर्व कोशांला आधारभूत आत्मा एकच आणि त्या सर्वांहून निराळा असून कोशांचा नाश झाला तरी तो अमर अविनाशी असा असतो. हें जो स्वानुभवानें जाणतो तो ब्रह्माचे ठिकाणीं स्थित होतो, अन्नानें समृद्ध आणि समर्थ होतो; प्रजा, पशु, ब्रह्मतेज यांचे योगानें श्रेष्ठ होतो आणि कीर्तीनें श्रेष्ठ होतो.

श्रीरमण भगवान—या विषयीचे श्री रमण भगवान यांचे विचार स्पष्ट, श्रेष्ठ आणि अत्यंत मननीय असे आहेत. ते आतां आपण पाहू.

‘**आपुले मरण पाहिले म्यां डोळां। तो झाला सोहळा अनुपम्य ॥**’

श्रीरमण भगवान सतरा वर्षांचे असतांना १८९६ सालीं त्यांच्या आयुष्यांत क्रांति करणारा असा एक अद्भुत प्रसंग घडून आला. त्याची हकीगत भगवानांनी स्वतः सांगितली. तिचा आशय असा :— एके दिवशीं मदुरा येथें चुलत्याच्या घरीं माडीवर मी एकटाच बसलौं असतां, एकाएकी माझ्या मनांत मृत्यूची घडकी भरली. मी आतां मरणार असें मला वाढू लागलैं. असें कां वाढू लागलैं हें मला समजलैं नाहीं. मित्रांचा, आतेषांचा किंवा डॉक्टरांचा सळा व्यावा असेंहि वाटलैं नाहीं. हें संकट किंवा कोडें मीच स्वतः सोडवावें असा निश्चय केला. प्रथम मरण म्हणजे काय चीज आहे हें तरी पाहूं असें म्हणून मरणाचा अनुभव घेण्यास मी सुरुवात केली. हस्तपादाहि अवयव पसरून ताठ केले. मळ्यासारखी शरीराची ठेवण केली. शवासनच घातलैं म्हणाना. मरणाचा सीन (देखावा) हुवेहुव साधण्यासाठीं मी माझें तोडूहि बंद केलैं, औँठ आवळले, डोळे मिटले आणि श्रासहि बंद केला; आणि मनांत म्हटलैं कीं, आतां हें शरीर तर मेलेच, याला आतां स्मशानांत घेऊन जातील आणि जाकून भस्म करतील. पण काय चमत्कार सांगावा ! लोच त्या क्षणीं दुसरा एक विचार मनांत उद्भवला कीं, शरीर हें तर मेलें खरें, पण मी कांही मेलें नाहीं. शरीर जड व अचेतन झालें खरें, पण शरीराच्या पलीकडे—आंत ‘मी’ म्हणून कोणीतरी हें मरण पहाणारा आहेच. ती वस्तु कांहीं नष्ट झाली नाहीं. शरीराहून निराळ्या अशा त्या वस्तूचा मला भास होत आहे. तेव्हां शरीराहून भिन्न अशी चेतन वस्तु, चिद्रस्तु मी आहें असें ठाम ठरलैं. तर्कानें किंवा वादविवादानें ही गोष्ठ ठरली नाहीं. मला तर तिचे एकदम प्रत्यक्ष शानच झालैं. बस्स, मृत्यूची घडकी जशी भरली होती तशी ती लोच पार नाहींशी होऊन गेली. तेव्हांपासून ‘मी’ म्हणजे देह नसून शाश्वत, सन्नतन चिच्छाकी आहे अशी मरझी भावना कधीहि नाहींशी झाली नाहीं. श्री तुकाराम महारा-

जानी महत्त्वाप्रमाणे “मरण माझें मरोन गेलें। मज केलें अमर।” अशीच त्यांची स्थिति झाली.

भार्गवी-वारुणी विद्येचा सारांश — श्रीरमण भगवानांनी आपल्या रमणो-पनिषदांत (उपदेशसारांत) एका (२२ व्या) अवध्या श्लोकांत स्पष्ट सांगितला आहे. तो असा—

श्लोकाची अवतरणिका—हृत म्हणजे आत्मा, शरीर, इंद्रिये, प्राण, मन, बुद्धि इत्यादि (पंचकोशाचें) तम म्हणजे अज्ञान नव्हे. तो एकच सत्स्वरूप आहे. बाकी शरीरादि सर्व जड व असत् आहे. मूळ श्लोक असा—

विग्रहेऽदियप्राणधी तमः ।
नाहमेकसत्तज्जडं ह्यसत् ॥ २२ ॥

अर्थ—आपण (आत्मा) शरीर, इंद्रिये, प्राण, मन बुद्धि इत्यादि (पंचकोश रूपांने असणारे) तम म्हणजे (परप्रकाश) अज्ञान नव्हे. तो एकच सत्स्वरूप आहे. बाकी शरीरादि सर्व जड व असत् आहे.

तसेच भगवानांनी आपल्या शिकवणीचें सार एका श्लोकांत अगदीं थोडक्यांत स्पष्ट सांगितले आहे. तो असा—

देहं मृण्यजडात्मकमहंबुद्धिर्न तस्यास्त्यतो
नाहं तत्तदभावसुतिसमये सिद्धात्मसद्भावतः ।
कोऽहं भावयुतः कुतो वरधिया दृष्टात्मनिष्ठात्मनां
सोऽहं स्फूर्तितयाऽरुणाचलशिवः पूर्णो विभाति स्वयम् ॥

अर्थ—देह मातीच्या घटासारखा जड आहे. त्याला अहंबुद्धि (अहंभाव) नाही. म्हणून देह ‘मी’ नव्हे. पुनः देहभाव अगदीं नसतो अशा गाढ निर्देंत आपण स्वयंसिद्ध आत्मरूपच असतो. तर ‘मी’ अहंभाव असलेला असा हा कोण आहे, आणि तो कोठून आला याचा शुद्ध मनाने—सुक्षमबुद्धीने विचार (शोध) करून ज्यांनी आत्मदर्शन घेतले म्हणजे जे आत्मनिष्ठ झाले, त्यांच्या हृदयांत अरुणाचल शिव भगवान सोऽहं (तो मी) या स्फूर्तीने पूर्णपणे प्रकाशित असतो.

या श्लोकांतील चारी चरणांतील पहिले शब्द म्हणजे देहं, नाहं, कोऽहं सोऽहं हे घेतले म्हणजे त्यांत भगवानांची सर्व शिकवण आलेली आहे. ती अशीः—देहं नाहं म्हणजे देह मी नव्हे, तर कोऽहं मी कोण? सोऽहं (तो परमात्मा मी आहें). देहात्मभावना सोऽहून उलट पहा; अंतमुख व्हा म्हणजे सोऽहंचा (जीवशिवऐक्याचा) अनुभव येईल.

श्रीसाईबाबा—आतां याविषयीं श्रीसाईबाबांची शिकवण काय आहे तै प्राहू. मागेआम्हीं सांगितल्याप्रमाणे कोणतेहि महत्वाचें तत्त्व अथवा चिद्वांत-मग तो उपनिषदांतला असो किंवा कोणत्याहि शास्त्रांतील असो-भक्तांना समजावून देण्याची

श्रीबाबांची पद्धत अगदी और म्हणजे अलौकिक आहे. ते कोणत्याहि तत्त्वाविषयीं फारसें बोलत नाहीत, पण तें तत्त्व अनुभवून पाहिलें असल्यामुळे तें प्रत्यक्ष कृतीनें किंवा आचरणानेच स्पष्ट दाखवीत असत. त्यायोगें भक्तांना तें तत्त्व अगदी पटत असे. ‘किंडरगार्टन’ म्हणजे वस्तुपाठ पद्धतीप्रमाणे त्यांची शिकवण असे. त्यामुळे उपनिषदें म्हणजे वेदान्त यांतील तत्त्वे उत्तम रीतानें म्हणजे आचरणाने प्रतिपादन करणारे बाबा हे श्रेष्ठ सद्गुरुच (महात्मे) होत.

श्री हेमाडपंत आपल्या सार्वसच्चरितांत, अध्याय २५ यांत, बाबांचे म्हणणे असें सांगतात की—

झालें जरी गतप्राण । बाक्य माझें माना प्रमाण ।
माझीं हाडें तुर्वतीमधून । देतील आश्वासन तुम्हांस ॥१०५॥
मी काय पण माझी तुर्वत । राहील तुम्हांसवै बोलत ।
जो तीस अनन्यशरणागत । राहील डोलत तयासवै ॥१०६॥
डोळयांआड होईन ही चिंता । करूं नका तुम्हीं मजकरितां ।
माझीं हाडें ऐकाल बोलतां । हितगुज करितां तुम्हांसवै ॥१०७॥
मात्र माझें करा स्मरण । विश्वासयुक्त आचरण ।
ठेवा करा निष्काम भजन । कृतकल्याण पावाल ॥१०८॥

मी तर सोडा, पण माझी हाडेहि (म्हणजे देहत्यागानंतर कबरीमधून) तुम्हांशीं बोलतील असें आश्वासन बाबानीं देऊन ठेविलें आहे, आणि त्याप्रमाणे त्यांच्या महासमाधीनंतर शेकडों म्हणजे अनेक भक्तांना तसा अनुभव आला आहे व येत आहे. देहपातानंतरची गोष्ट सोडा, पण देहप्राप्तीच्या पूर्वीहि बाबा आपल्या भक्तांशीं परिचय ठेवीत असत, म्हणजे ते कसे अमर व अविनाशी होते हैं बाबानीं स्पष्ट केलें आहे. त्याची कांहीं उदाहरणे खालीं देत आहें—

(१) भक्तसखा शामा—सोलापूरचे एक गृहस्थ सखाराम औरंगाबादकर यांच्या पत्नीला पुत्रसंतान नव्हते. ती शिरडीला येऊन दोन महिनेपर्यंत बाबांची सेवा करीत राहिली आणि शामा म्हणजे माधवराव देशपांडे यांचे मध्यस्थीनें बाबांकडून पुत्रसंतानाचा वर (आणि पुढे पुत्रप्राप्तिहि) मिळविला. त्याप्रसंगीं एका दुपारीं बाबा आपले हात धूत असतां व माधवराव ते बस्तानें पुसत असतां बाबानीं माधवरावाचा गालगुच्छा घेतला. तेव्हां माधवरावानीं रागाचा आव आणिला आणि म्हटलें की, ‘हे काय लक्षण बरे का? गालगुच्छा घेणारा असला खट्याळ देव आम्हाला नको.’ तेव्हां बाबानीं प्रत्युत्तर दिलें की, “कधीं अवघ्या बहात्तर पिढींत । लाविला रे म्यां तुज हात । असे का स्मरत पहा बरे.”

(२) भक्तावतंस नाना—इ. स. १८९२ सालीं नानासाहेब चांदोरकर हे कलेक्टरसाहेबाचे चिटणीस असतांना, शिरडीच्या आप्पा कुलकर्ण्यार्मार्फत आपणास येऊन भेटावें असा निरोप श्री बाबानीं नगरास पाठविला. त्याला नानासाहेबांचा नक्कर

आला, पुनः २।३ वेळां निरोप गेल्यावर नानासाहेब भेटीस आले आणि साष्टांग प्रणिपात करून आपणास कां बोलाविले असें श्री बाबांना विचारले. ‘अरे, जगांत काय थोडी माणसे आहेत, त्यांना न बोलावतां तुलाच मी कां बोलावतो याचें कांहीं तरी कारण असेलच कीं नाहीं,’ असें बाबांनी उत्तर दिले. त्यावर नानासाहेब म्हणाले, ‘तें कारण सांगा.’ बाबा म्हणाले—‘तुझा व माझा चार जन्माचा संबंध आहे, तुला तो माहीत नाहीं, मला माहीत आहे म्हणूनच मी तुला बोलावितो’—

(३) श्रीमान बापुसाहेब बुटी यांचे जामात आणि पुण्याच्या इंजीनियरिंग कालिजचे, भूगर्भशास्त्र व रसायनशास्त्र यांचे प्रोफेसर श्री. गणपतराव नारके एम. ए. एम्. एस.सी. हे प्रथम शिरडीस बाबाच्या दर्शनास गेल्यावेळी, माधवराव देशपांडे यांनी यांची ओळख करून दिली. तेव्हां बाबा त्यांना म्हणाले—‘काय, तू मला त्यांची ओळख करून देतोस ? मी त्यांना तीस पिढ्या ओळखतों?’

श्री नारके आणखी असें सांगतात कीं, बाबांनी कांहीं लोकांना त्यांच्या पूर्वजन्मांच्या आणि त्यांत घडलेल्या गोष्टीच्या हकीगती सांगितल्या; आणि माझ्याही पूर्वीच्या चार जन्मांतील गोष्टी सांगितल्या. श्री. नारके आश्चर्यानं मनांत म्हणाले— काय हें भूतकालचे अद्भुत ज्ञान !

भगवद्गीतेत चवथ्या अध्यायाच्या प्रारंभी, अर्जुनानें भगवन्ताला प्रश्न केला कीं, तुमचा जन्म अलीकडचा आणि सूर्य, मनु, इक्षवाकु यांचा फार प्राचीन काळचा, असें असदां तुम्ही हा योग त्यांना सांगितला हें कसें ? त्यावर भगवान म्हणाले कीं—माझे आणि तुझे पुष्कळ जन्म होऊन गेले, ते सर्व मी जाणतों, पण तुला ते आठवत नाहींत.

श्री साईबाबांची वरील उत्तरे भगवान श्रीकृष्णाच्या उत्तरांसारखींच आहेत.

सिद्ध सद्गुरु-वरील भार्गवी, वारुणी विद्येच्या शेवटी पंचकोश व्यापून आणि त्यांना अतिक्रमून यथेच्छ विहार करणाऱ्या आत्मज्ञानी सिद्ध पुरुषाचें वर्णन आहे. त्याचें प्रत्यक्ष उदाहरण साईबाबा आहेत. साईबाबा नेहमीं शिरडींत राहात असत. शिरडीच्या किंवा त्या गांवाच्या सीमेच्या (३।४ मैलावर) बाहेर ते कधीं गेले नाहींत. तरी मशीदींत (द्वरकामाईंत) बसल्याठिकारीं त्यांना साऱ्या बाह्य जगाचें ज्ञान असें. आगगाड्याच्या वेळां, अनेक कारणामुळे त्यांत होणारा फेरफर, कोपरगांवाहुन नदींतून उतार नेणाऱ्या बोटींच्या वेळां इत्यांदि सर्व त्यांना बरोबर कळत असें. शिरडीस आलेले यात्रेकरू परत जातांना बाबाचा नमस्कार पूर्वक निरोप घेतेवेळीं बाबा या आग-गाड्याच्या, बोटींच्या वेळां विषयीं कांहीं सूचना सांगत. त्या मानल्या तर भक्तांची यात्रा सुखकर होत असे. न मानल्या तर भक्तांना वाटेत गच्चके खावे लागत आणि त्रास होत असे, हें बहुतेक सर्वांनाच अनुभवानें कळून आलें होते.

बाबा द्वारकमाईंत राहूनहि परस्थळीं कशी मदत करीत असत याविषयींहि अनेक कथा आहेत. यांपैकीं एक मुख्य गोष्ट येथें देतो, इ. स. १९१० साली दिवाळीच्या

दिवर्शीं बाबा धुनीपाशीं बसून लांकडे धुनीत सारीत होते. धुनीहि जोरानें पेटत होती: इतक्यांत लाकडांच्या ऐवजी बाबानीं आपला हातच आंत खुपसला आणि तो लगेच भाजून गेला. सेवक माधव आणि माधवराव देशपांडे यांचे लक्ष्य तिकडे गेलें. त्यांनी लगेच पाठीला विळखा घालून बाबाला मारें ओढलें आणि विचारलें, ‘देवा हें काय केलें?’ तेव्हां बाबा शुद्धीवर येऊन म्हणाले ‘दूर एका गांवीं एक लोहाराची बायको आपल्या पोरीला खाकेंत घेऊन भट्टीचा भाता फुंकीत होती. तिच्या नवन्यानें हांक मारतांच तिचें लक्ष्य चुकलें आणि ती पोर एकदम भट्टीत पडली. मी त्या पोरीस बाहेर काढावयास गेलें तो हा प्रकार घडला. हात गेला तर जाऊं दे, पण ती पोर मात्र वांचली हें ठीक झालें.’ भाजलेला हात बरा करण्याकरितां सुंबईहून डॉक्टर आले, पण बाबानीं त्यांना आपला हात दाखविला नाही. पुढे हात चोळण्याचें आणि पट्टी वांधण्याचें काम किंवा बाबांची ही सेवा करण्याचा योग महारोगी भागोजी शिंदे याला त्याच्या नशीबामुळे मिळाला आणि तो त्यांनी बाबांच्या समाधीपर्यंत चालू ठेविला. बाबांची ही प्रेमळता, व व्यापकता, संकट निरसनता अगदी अपूर्व व अलौकिक होय.

बरील उदाहरण पाहतां त्यावरून असें स्पष्ट दिसतें कीं, बाबा हें शिरडीत द्वारकामाईत असले तरी ते आपला पार्थिव देह तेथेच ठेवून इतर देहानें बाहेर दूर गांवीं जाऊन जरूर असलेली मदत करीत असत. अशा तप्हेची अनेक उदाहरणे भक्तांनी पाहिलेलीं आहेत.

शिरडीस बाबांच्या सान्निध्यांत बराच काल राहून ज्यांनी बाबांच्या वर्तनाचें सूक्ष्म निरीक्षण केलें आहे असे एक विद्वान गृहस्थ प्रोफेसर गणपतराव नारके हे आपल्या जबाबांत असें सांगतात कीं, “To one deeply observing him, the startling fact came out into greater and greater prominence that Baba was living and operating in other worlds also, besides this world, and in an invisible body (P. 24-25 Devotees' Experiences PART I) याचा अर्थ असा कीं, बाबांचें सूक्ष्म निरीक्षण करणाऱ्या ह्या गृहस्थाला ही गोष्ट विशेष प्रामुख्यानें नजरेस येत असे कीं, ह्या लोकांतील (शिरडींतील) वास्तव्याखेरीज बाबा हे दुसऱ्या लोकांत अट्टश्य (सूक्ष्म) शरीरानें राहत आंणि वावरत असत. असा बाबांचा अधिकार आणि योग्यता जाणून हेमाडपंत श्रीसाईसच्चरित अध्याय २८ चे आरंभी म्हणतात कीं:— साई नव्हे एक देशी । साई सर्वभूतनिवासी ॥ आब्रह्म कीटक-मुऱ्गी-माशी । व्यापक सर्वाशीं सर्वत्र ॥ १ ॥ साई शब्दब्रह्मीं पूर्ण । दावी परब्रह्मीची खूण ॥ ऐसा उभय भागीं प्रवीण । तेणेच सद्गुरुपण तयाते ॥ २ ॥ याच अध्यायांत श्रीबाबाचे असे उद्धार दिले आहेत कीं—

‘माझिया प्रवेशा न लगे द्वार ॥ नाहीं मज आकार ना विस्तार ॥ बसे निरंतर सर्वत्र ॥ १९९ ॥ ठाकूनिया मजवर भार । मीनला जो मज साचार ॥ तयाचें सर्व शरीर व्यापार । मी सूत्रधार चालवी ॥ २००” ॥ माझा माणूस देशावर । असो का हजारों कोस दूर । आणीन

जैसे चिडीचें पोर। बांधून दोर पायांस ॥ १५॥ ऐसे बाबा कितीदां बदले। जना
लोकांहीं बहुती ऐकिले ॥ अनुभवाही तैसेच आले। कथितों त्या लीलेस बाबांच्या ॥ १६॥
असे सांगून (१) लाला लखमीचंद (२) बन्हाणपुरीबाई आणि (३) मेघा यांच्या कथा
या अध्यायांत सांगितल्या आहेत.

आतां एका मुद्याविषयीं ऊहापोह करून हा लेख आटपूँ, तो मुद्दा हा—श्री बाबांनी
“ झालों जरी गत प्राण। वाक्य माझें माना प्रमाण। माझी हाडे तुर्बतीमधून। देतील
आश्वासन तुम्हांस ॥ ” असे जें आश्वासन दिले, तें पुढे त्यांनी पाळलें काय आणि
कशा रीतीने पाळलें आणि पाळीत आहेत ? शेट दामुअण्णा कासार यांनी आपला अनु-
भव १९३६ सालीं प्रसिद्ध केला आहे. ते आपल्या जबाबांत सांगतात की, श्री बाबा
गेल्यावर माझी अवस्था काय होईल असे मी श्री बाबांना १९१०—११ सालीं विचारले
होते. त्यांनी उत्तर दिले की जेव्हां जेव्हां माझे तू स्मरण करशील आणि जेथे जेथे
करिशील तेव्हां आणि तेथे मी तुझ्यावरोबर राहीन ? १९१८ सालाच्या (बाबांच्या
समाधीचा काल) पूर्वी आणि त्यानंतरहि आतापर्यंत बाबांनी आपलें वचन पाळले. अद्यापि हि
बाबा माझ्यावरोबर आहेत. आणि ते मला मार्गदर्शन करीत आहेत. (भक्तानुभव भाग २ पा. ७६
शेट दामु अण्णा कासारप्रमाणे शेकडों भक्तांचा अनुभव आहे. समाधीच्या पूर्वी आणि
नंतर श्री बाबांच्या काम करण्याच्या तन्हेत एक फरक दिसून येतो. बाबा ह्यात असतां
शिरडींत द्वारकामाईत बसून ते अनेक भक्तांना मदत करीत होते. आणि कांहीं विशेष
प्रसंगीं सूक्ष्म देहाने वाहेर दुसऱ्या गांवीं जाऊन मदत करीत हें आपण वर पाहिलेले
आहे. पण बहुतेक आपल्या पार्थिव देहाने ते शिरडींत आपलें काम करीत. साडेतीन हात
पार्थिव देहाने काम करण म्हणजे तें, सान्त, परिच्छिन्न आणि मर्यादित असेच असणार.
पण श्री बाबांनी जेव्हां १९१८ सालीं देहत्याग केला तेव्हां आणि तदनंतर पुढे ते या
मर्यादेतून मोकळे झाले आणि ते आपल्या सूक्ष्मदेहाने म्हणा किंवा आपल्या आत्मस्वरूपाने
काम करू लागले आहेत म्हणजे बाबांचे समाधीनंतरचे काम अनंत अपरिच्छिन्न आणि
अमर्यादित असे होऊं लागले आहे. याचे प्रत्यंतर पाहण्यास दूर जाण्याची किंवा चौकशी
करण्याची जरूरी नाहीं. शिरडीस दरवर्षी उत्सवास जे शेकडों हजारे भक्त येत असतात
त्या सर्वांना, आणि मद्रास व मुंबई इलाख्यांतील अनेक ठिकाणच्या भक्ताना एकसम-
यावच्छेदेकरून बाबांचे अनेक अनुभव येत असतात आणि त्यामुळे भक्तांची संख्या
दिवसेदिवस वाढत आहे. तेव्हां पूर्वीपेक्षां श्रीबाबा आतां विशेष ‘ जागृत ’ देवता
झालेले आहेत आणि लोकांचे कल्याण (ऐहिक व पारमार्थिक) करीत आहेत हे स्पष्ट
आहे. अशा या अनंत अपरिच्छिन्न अविनाशी आत्मस्वरूपी सार्वबाबांना आमचे
साष्टांग प्रणाम असोत.

अलीकडे विलायतेत—इंग्लंड, फ्रान्स व अमेरिका इत्यादि देशांत, आधुनिक
शास्त्रीय पद्धतीने मृतांबद्दल माहिती मिळवून त्यांचेकडून संदेश मिळविण्याचे प्रयोग
केलेले दिसून येतात. आणि श्री. लेडबीटर फ्लामारियां, रिशे, मायर्स, सर आलिक्हर लॉज

इत्यादि गृहस्थांनीं आपले अनुभव ग्रथित करून सुंदर ग्रंथ प्रसिद्ध केलें आहेत. ते सर्व वाचनीय आणि मननीय आहेत. तसेच ६०७० वर्षांपूर्वी तेथें 'Psychical Research Society' नांवाची संस्था स्थापन झाली असून ती याविषयासंबंधी शक्य तितका पुरावा गोळा करून व त्याची छाननी करून आणि सशास्त्र प्रयोग करून मृतांचे अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी अविरत परिश्रम करीत आहे. आणि सालोसाल या विषयावरील ध्वाल्यूम (ग्रंथ) प्रकाशित करीत आहे. या सर्वांनीं 'मृतांचे अस्तित्व' शास्त्रीय पद्धतीने सिद्ध केलें आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. आमच्या देशांत श्री. ब्ही. डी. ऋषी, बी. ए. एल.एल. बी. हे सद्गृहस्थ अनेक अनेक वर्षांपासून या विषयावर परिश्रम करीत आहेत आणि त्यांनीं कांहीं ग्रंथहि प्रसिद्ध केले आहेत आणि त्यांच्या प्रेरणेने कोईमतूर, बंगळूर इत्यादि ठिकाणीं याविषयीं काम चालू आहे. मृतांचे अस्तित्व सिद्ध झालें खरें, पण ते कोणत्या लोकांत असतात, कसे राहतात आणि काय करितात इत्यादि खुलासेवार तपशील अद्याप प्रसिद्ध झालेला दिसत नाही. 'मेल्याशिवाय स्वर्ग दिसत नाही' असे म्हणतात तें खरें दिसतें.

ॐ नमो भगवते श्रीसार्वरमणाय.

कै. पंडित मोतीलालजींचा दुसऱ्याच्या 'चष्म्यांतून' पहाण्यास नकार

ब्रिटिश अमदानीतील असेंबलीत स्वराज्य पक्ष ह्या विरोधी पक्षाचे क. मोतीलालजी पक्षप्रमुख होते. एकदा पंडितजी चष्मा आणण्यास विसरले असतां एका युरोपियन एकिज्ञक्युटिव्ह कौन्सिलरने आपला चष्मा पुढे केला. हजरजबाबी पंडितजी तत्काळ म्हणाले, "माफ करा, मी आपल्या चष्म्यानें (हष्टीने) पाहूं शकत नाहीं. "

दुसऱ्याच्या चष्म्यानें (हष्टीने) पहाणे सदोष आहे. सबव दूरदृष्टि ठेवून निर्दोष चष्म्यासाठी भेटा.

शेंडे आणि कंपनी, चष्म्याचे व्यापारी, चोरभाट लेन, गिरगांव, मुंबई ४.

ताज्या सुंगधित फुलांचा अत्तरलॉह वापरा
मोहक सुगंध असलेले

अत्तरलॉह

गजानन जनार्दन बोडस अत्तरवाले

ठाकुरद्वार रोड, मुंबई २

बाबांचे एक परमभक्त कै माधवराव उर्फ
श्यामा देशपांडे यांच्या आयुष्यांतील एका प्रसंगावर
आधारलेले आणि श्री साई-लीलांनी नटलेले एक
रसपूर्ण आख्यान—

श्यामाची तीर्थयात्रा

लेखिका-मायावती गुरुं-(ए. सी. पी. एस.)

[आख्यानाला अनुरूप असा पूर्वरंग ध्यावा. आख्यान करण्यास कमीत
कमी अडीच तास तरी लागतात असा अनुभव आहे.]

(१). शिखरिणी

चरण कमल वंदी पार्वती-नंदनाचे ।
हृदय मयुर तुळ्या शारदे पायिं नाचे ।
हशनि दुरित ठेवी, त्वक्करामाजिं अंबे ।
गुरुवर पदपद्मि आसही चित्त रंगे ॥

(२). नमन अभंग

चंद्रभागेच्या तिरीं । पुंडलीक सेवा करी ।
उभा विठू विटेवरी । त्याचे पाय माझीं शिरी ॥ १ ॥

गोदाकाठीं पैठणांत । वसे संत एकनाथ ।
प्रभू कावडी भरीत । जोडी तया दोन्ही हात ॥ २ ॥
स्वामी अक्कलकोटचे । नारसिंह सरस्वती ।
कोटी सूर्य तप तेज । नमस्कार तयाप्रती ॥ ३ ॥

चोखा मेळा हरीजन । जाणे विष्णु चरण ।
जाणे भक्ती नाहीं ज्ञान । वंदी तयांचे चरण ॥ ४ ॥

मीरा गानांत गुंगली । कृष्णस्वरूपी रंगली ।
प्रभुमंदिरि नाचली । घेते माया पदधूली ॥ ५ ॥

गंगा पतीत पावना । वसे तीरी शंभुराणा ।
भक्त येतात दर्शना । तया पदों हो वंदना ॥ ६ ॥

तीर्थराज रत्ना कर । जगन्नाथ अवतार ।
मूर्तीं प्रभूची सुंदर । जोडी तया दोन्ही कर ॥ ७ ॥
सागराच्या तीरावर । राहे प्रभू रामेश्वर ।
भक्तप्रेमी हरीहर । तया माझा नमस्कार ॥ ८ ॥
बेट सागरी द्वारका । राही तेथें पार्थसत्त्वा ।
दर्शन दे रावरंका । नाहीं उपमा त्या सुखा ॥ ९ ॥
अगा करवीर वासीनी । अंबा विश्वाची जननी ।
देवकुलींची स्वामीनी । ठेवी मस्तक चरणीं ॥ १० ॥
संतसांई शिरोमणी । कीर्तिगाजे त्रिभूवनीं ।
चित्त रमो तुझ्या गानीं । जोडीतसे दोन्ही पाणी ॥ ११ ॥
पूज्य माझी मात तात । विरागी ही संसारांत ।
स्मरूनी त्या अंतरांत । उजळिते तूपवात ॥ १२ ॥

(३) आर्या

कृष्णावतारीं अर्जुन, लक्ष्मण झाला तसाच रघुराया ।
श्यामा वदती बाबा, माघव त्यांना म्हणे सदा देवा ॥
(अरे देवा)

(४) ओवी

माघवराव भक्त थोर । सांईकृपेचा सागर ।
दावोनिया चमत्कार । भक्ति प्रेम वाढवी ॥

(५) अंजनी गीत

काकादीक्षित नागपुराला । करिती मुलाच्या ब्रतबंधाला ।
बाबा यावें त्या कार्याला । विनविती आति प्रेमें ॥

(६) दिंडी

भक्त शानी वैराग्यशील नाना । पुत्र मोठा सद्गुणी नम्र जाणा ।
लग्न ठरलें ग्वाल्हेर राजघानी । आशीशा द्या वधुवरा चक्रपाणी ॥

(७) शार्दूलविक्रीडित

नाना काका कशाला विनति मजला मी दुजा काय आहें ।
शाम्याला नेह आतां शुभसमयिं त्या मी पहा येत आहें ।
आशीर्वादा बहूला, वधुवरशिरीहि अक्षता टाकण्याला ।
आहें मी तेथे जाणा नच कुणि पुन्हां पाठवूं आणण्याला ॥

(८) पद : चाल = हजरत सलाम ध्यावा.

झडकरि इथोनि जाई, श्यामा ॥ धृ ॥
नागपुराला जा मुंजीला, ग्वाल्हेरला येई श्यामा ॥ १ ॥
काशी, मथुरा गया प्रयाग । मुक्ती पितया देई, श्यामा ॥ २ ॥
तुझी तयारी करूनी सारी । वाट तिथें मी पाही । श्यामा ॥ ३ ॥

९ ओव्या

आसा साईंची बेऊन | माधवराव करिती प्रयाण |
 अप्पा भेटले तया लागून | महणती कोठें चालला || १ ||
 काशीयात्रेचा हेतू धरिला | देवें आज्ञा दिघली मजला |
 चला तुम्हीही संगतीला | जाउ दोघें मिळूनी || २ ||
 अप्पा मनीं विचार करिती | कोठोनि लाभे ऐशी संगती |
 जावयाचे करोनि निश्चिती | येतो महणती माधवा || ३ ||

(१०) आर्या

आले नागपुराला | माधव अप्पास घेउनी संगे |
 ऐश्वर्य दीक्षितांचें, पाहुनि क्षण एक चित्त अहु रंगे ||

(११) शार्दूलविक्रीडित

केला थाट अचाट साठ घटिका ना न्यून्य हो भोजनी |
 बाळाच्या ब्रतबंधनी सुखविलें भूदेव सर्वाहुनी |
 देती दोन शतें प्रफुल्लित मनें त्या रौप्यमुद्रा तया |
 व्याहो प्रार्थिति आदरें, मजवरी येवोनि केली दया ||

(१२) साकी

ग्वाल्हेराला जठार सदनीं माधव अप्पा आले |
 अमरापुरी वैभव शोभें बघुनी अंतरीं घाले |
 नाना सन्मानें | घेती राहुनी प्रेमानें ||

(१३) पद-चाल-जिव बावरा

वधु गोरटी, अति सुंदरा | गमे इंदिरा | त्याजे सागरा || धृ० ||
 ही घालि कंठीं सुम शुभ्रमाला | ये वासुदेवा, गृहीं मंगला || १ ||
 शशी रोहिणी कां, त्यजुनी नभाला | कां दक्ष कन्यावरी शंकरा || २ ||

(१४) शार्दूल विक्रीडित

लक्ष्मी वासकरी कृपा कर शिरीं ठेवीतसे शारदा |
 ग्वाल्हेरांत जठार थोर असूनी, वाणींत होती सुधा |
 नाहीं गर्व मुळीं उदार हृदयीं, वंदोनि होते धवा |
 देती शंभर रौप्य राज वदना, अत्यादरें माधवा ||

(१५) आर्या

शंभर रूपये दिघले, नानांनीं माधवास त्या समयीं |
 काशी गया प्रयागा, जाण्याला बंध राहिला नाहीं ||

(१६) दिंडी

जठारांचे घेवोनि लिखित संगें | अयोध्येला दोघेहि येति वेगें |
 आदरानें मंदिरीं माधवाला | पुजाच्यानें रघुराज दाखवीला ||

(१७) अंजनी गीत

नगरि अयोध्या शरयूकांठी । लक्ष्मण सीतेसह जगजेठी ।
मनमोहन प्रभु पडेल दृष्टी । भाग्य जरी मोठें ॥

(१८) पदः

शरयू कांठी । राहिला उभा जगजेठी ॥ धृ० ॥
कौसल्येच्या उदरीं आले । कैकेयिचि तरि वांदि पाउले ।
जनकगृहीचे धनू तोडिले । सीतेसाठी ॥ १ ॥
चौदा वर्षे बनवासांत । मारी रावण लळापुरित ।
भिलिणिची प्रभु बोरे चाखित । भक्तीसाठी ॥ २ ॥

(१९) अभंग

सांवळा पाहिला राम घननीळ । हृदय चंचल स्थिरावले ।
पाँही निरखून दिसे बाबासांई । सांठवि हृदयि रामराया मी ॥
चैत्र नवमीचा उत्सव पाहोनि । काशीला तेथोनि येती दोघे ॥

(२०) पद

मंगल घाटावरी हो श्रीगंगेच्या तिरी ।
बैकुंठेश्वर सवें लक्ष्मी, उभा असे मंदिरी ॥ ध्रु ॥
मूर्ती सुंदर अति घडविली । गदा चक्र घे करी ।
सुबक नासिका वेल फुला ती शोभा ये मंदिरी ॥ १ ॥
ब्रह्मानंदीं जीव रंगला, बघुनि मूर्ति गोजिरी ।
भेटायाला शिवरायाला, गमे येत श्रीहरी ॥ २ ॥

(२१) पद : चाल : विष्णु रखुमाई परी—
शंकर गिरिजा पती, भोले दैवत कैलासीचे, आले काशीप्रती ।
सवें ये दक्षसुता पार्वती ॥ धृ ॥

भक्तासाठीं तिष्ठत बसला, कनवाकू हरीहर ।
गंगामाई पतितपावना प्रश्नाळी प्रभुवर ॥
तेहतिस कोटी, देवदर्शना, येति तसे मुनिवर ।
प्रातःकाळीं उठविति गाउनि स्तुतिस्तोत्रे किन्नर ।
मस्तकि गंगा, भाळि चंद्रिका, भुजंग तनु वेष्टिली ॥
सवें ये दक्ष ॥ १ ॥

अमृत दिधले, वीष प्राशिले, नीलकंठ जाहला ।
तिसरा ढोळा, शत कोटी रवि, तेजतपे विलसला ।
क्रोध भयंकर, विश्वनाथ हा, जाळित प्रभु मदनाला ।
भागीरथीचा प्रचंड वेगही, जटेत गुंतविला ।
अमृतलहरी, वाहे अंतरि, भक्ताशिरीं वर्षती । सवें ये दक्ष ॥ २ ॥

(२२) शिखरिणी

अगा पतितपावने, क्रृष्णि मुनी तुला वंदिती ।
तुङ्गया कटि जटी किती, जय तपासि आरंभिती ।
तुङ्गी जरि कृपा तरी पतित होतसे पावन ।
सदाशिव शिरीं धरीं, तव पदीं करी वंदन ॥

(२३) ओव्या

केलैं गंगैत मोदैं स्नान । स्वर्गीय शोभा तेथली पाहून
साधू तापसी मुनिजन । अनुष्टाने करिताती ॥ १ ॥
अगणित घाट विशाल पात्र । पाहोनि मंदिरे निवती नेत्र ।
असेल संचित तरीच पवित्र । गंगामाई दिसेल ॥ २ ॥

(२४) आर्या

श्रीक्षेत्र काशिपुरीला, गौरीसह नीलकंठ पूजियला ।
अभिषेकाते करूनी, दावी नैवेद्य, वाहती त्रिदला ॥

(२५) आर्या

सोडुनि शिवनगरीला, जातांना नयनि अश्रु घळघळलैं ।
कन्या श्वशुरी जातां काय तिच्या दुःख मानसी कळलैं ॥

(२६)

वरुनि अमिरथी करूनी त्वरा । उतरली पद विष्णु जिथे स्थिरा ।
नयनरम्य असे त्रयि संगम । पुरविली मम आस विनाश्रम ॥

(२७) आर्या

कळले प्रयाग क्षेत्रीं उद्भुवला ग्रंथि रोग भय चित्तीं ।
पुसती गयावळाला, सांगा इच्छा न येथ हो सुक्ती ॥

(२८) शार्दूलविक्रीडित

नेत्रीं प्रेम सुधा, प्रसन्न सुखदा अर्धांगना गोपुरी ।
नक्षत्रासम बालके सुखविती, बोलाने नानापरी ।
संपत्ती विपुला परी न दिघला, थारा कशाला मनी ।
ग्रंथी रोग कसा गुरु झडकरी, ये हांक ती ऐकुनी ॥

(२९) पदः चालः सांवळा वर बरा, गौरवधुला झंपा ॥

बधुनी त्या मंदिरी सांई प्रभूला ।

विस्मये निरखिती देवलीला ॥ धृ० ॥

कफनी अंगी असे, वस्त्र ते डोईला । शीर हातावरी हा उभा ठाकला ॥ १ ॥

ध्यान तव अंतरी, तीर्थ यात्रा । घांवला सत्वरी, भक्त वेडा ॥ २ ॥

गर्व झाला मनीं स्मरतसे निशिदिनीं । मज आघि येऊनी देह हा बैसला ॥ ३ ॥

(३०) मालिनी

झरझर नेत्रि अश्रुचा पूर लोटे । थर थर थर काया शब्दहि कंठि दाटे ।

भर भर भर येइ धावया दर्शनातें । फिरत फिरत जाई, भक्त जाईल तें ॥

(३१) पद-राग-जयजयवंती

करितां का रोदना । भय भीती येथे ना || धु ॥
 प्रभु कृपामम सदनावरती । श्रीसाईची येथें वसती ।
 धांवत येडाने संकट हारिती । कीं तू नको प्रार्थना || १ ॥
 अंथि रोग ना ग्राशिल अपणा । धूप सुगंधी जाळुनी नाना ।
 शुद्ध करीतसे वचना माना । कां चिंता ही मना || २ ॥

(३२) कटाव

पवित्र सगम तिरी हो गयावळाचें घरीं ।
 प्रसन्नवदनें उभी ठाकली, सांईमूर्ति गोजिरी || धृ ॥
 अतिप्रेमानें मूर्ति आणिली, हत्ती वरती मिरवित नेली ।
 मंदीरांत जी सुदर खोली, तिथें स्थापना शुभदिनी केली ।
 शुद्धगोमये सारवलेली, झाडुनि निर्मल नित्य राखिली ।
 नित्य रेखिते नवी रांगोळी, तनया मम हांसरी || १ ॥
 बागबगीचा प्रभूकृपेने, भरला आहे फळाफुलानें ।
 हार गुंफिते कौशल्यानें, गळा धालिते बहुभक्तीनें ।
 नैवेद्याला मधु पकानें, करी अर्धांगी आति आवडिने ।
 धूपदीप कर्पूर लालुनी, आराति बालक करी || २ ॥
 गालीचा मऊ मऊ शोभला, हंडवा झुंबर वरी छताला ।
 संतसाधु अन् देव छवीला, थोर स्त्रीयांना हॉल उजाळिला ।
 गुच्छ फुलांचा पात्रि ठेविला, गुंफुनि हिरव्या पान फळाला ।
 रेशामि आवरणे त्या दारा गुलाबपाणी गंध पसारिला ।
 निरुण सगुण भक्त शंकरी || ३ ॥
 निराकार साकार होतसे । गुणी निर्गुणा भक्त करितसे ।
 त्याच्यामध्ये पूर्ण गुंगतो । भजनी त्याच्या नित्य रंगतो ।
 रूप पाहुनि तद्रुप होतो । कानी त्याचें नाम ऐकतो ।
 नाम कीर्तनी त्याचें घेतो । खेळवि देवा स्वयें खेळतो ।
 वैकुंठाला सोडुनि राही । भक्तांच्या अंतरी || ४ ॥

(३३) भुजेग प्रयात : राग : मालकंस

कशी झाली प्रासही सांईमूर्ती ।
 कुणी ऐकवीली इथें दूर कीर्ती ।
 कसा पातला हा इथें चंद्रमौळी ।
 वसे शीलधीला जया चंद्रभाळी ॥

(३४) शार्दूलविक्रीडित

कीर्तीं सद्गुरुची कुणी कथियली झालो मनीं बावरा ।
 वाटे होतिल नेत्र धन्यकाधि ते देखेन विश्वेश्वरा ।

(३१) पद-राग-जयजयवंती

करितां का रोदना । भय भीती येथे ना || धु ॥
 प्रभु कृपामम सदनावरती । श्रीसाईची येथें वसती ।
 धांवत येडाने संकट हारिती । कीं तू नको प्रार्थना || १ ॥
 अंथि रोग ना ग्राशिल अपणा । धूप सुगंधी जाळुनी नाना ।
 शुद्ध करीतसे वचना माना । कां चिंता ही मना || २ ॥

(३२) कटाव

पवित्र सगम तिरी हो गयावळाचें धरीं ।
 प्रसन्नवदनें उभी ठाकली, सांईमूर्ति गोजिरी || धृ ॥
 अतिप्रेमानें मूर्ति आणिली, हत्ती वरती मिरवित नेली ।
 मंदीरांत जी सुदर खोली, तिथें स्थापना शुभदिनी केली ।
 शुद्धगोमये सारवलेली, झाडुनि निर्मल नित्य राखिली ।
 नित्य रेखिते नवी रांगोळी, तनया मम हांसरी || १ ॥
 बागबगीचा प्रभूकृपेने, भरला आहे फळाफुलानें ।
 हार गुंफिते कौशल्यानें, गळा धालिते बहुभक्तीनें ।
 नैवेद्याला मधु पकान्नें, करी अर्धांगी आति आवडिने ।
 धूपदीप कर्पूर लालुनी, आराति बालक करी । || २ ॥
 गालीचा मऊ मऊ शोभला, हंडवा झुंबर वरी छताला ।
 संतसाधु अन् देव छवीला, थोर स्त्रीयांनी हॉल उजाळिला ।
 गुच्छ फुलांचा पात्रि ठेविला, गुंफुनि हिरव्या पान फळाला ।
 रेशामि आवरणे त्या दारा गुलाबपाणी गंध पसारिला ।
 निरुण सगुण भक्त शंकरी || ३ ॥
 निराकार साकार होतसे । गुणी निर्गुणा भक्त करितसे ।
 त्याच्यामध्ये पूर्ण गुंगतो । भजनी त्याच्या नित्य रंगतो ।
 रूप पाहुनि तद्रुप होतो । कानी त्याचें नाम ऐकतो ।
 नाम कीर्तनी त्याचें घेतो । खेळवि देवा स्वयें खेळतो ।
 वैकुंठाला सोडुनि राही । भक्तांच्या अंतरी || ४ ॥

(३३) भुजेग प्रयात : राग : मालकंस

कशी झाली प्रासही सांईमूर्ती ।
 कुणी ऐकवीली इथें दूर कीर्ती ।
 कसा पातला हा इथें चंद्रमौळी ।
 वसे शीलधीला जया चंद्रभाळी ॥

(३४) शार्दूलविक्रीडित

कीर्तीं सद्गुरुची कुणी कथियली झालो मनीं बावरा ।
 वाटे होतिल नेत्र धन्यकाधि ते देखेन विश्वेश्वरा ।

सुश्लोकगीता

अनुवादक

गीतार्थ चित्ति हृष्टची उसावा
उसून तो आचरणीहि यावा ।
महणूनि ज्ञालौं कविताप्रवृत्त
कर्ता खरा श्रीहरि मी निमित्त ।
गीतानुवादे जरि या कुणाला
गीताशय स्वल्प कळून आला ।
संतोष ज्ञाला जरि अंतरास
होई मला नी जगदीश्वरास ॥

वि. के. छत्रे (कल्याण)

श्रीमद्भगवद्गीता : अध्याय ४ था

श्रीभगवान् महणाले:-

- १ योग हा अविनाशी मी विवस्वाना निवेदिला ।
विवस्वानें मनूला तो, तेथें इक्ष्वाकु याजला ॥

२ परंपरेने राजर्षी होते जाणत यापरी ।
योग हा दीर्घकालानें, लोपला अर्जुना, परी ॥

३ आज मी कथिला तोची तुला योग पुरातन—
—विशेष गुह्य, तू माझा सखा नी भक्त जाणुन ॥

अर्जुन महानाला:-

- ४ अलीकडील कीं तुम्हीं सूर्य फार पुरातन ।
कथिलें त्या तुम्ही पूर्वी कसें काय कळेचि न ॥

श्रीभगवान् महणाले:-

- ५ बा, अर्जुना, तुझे माझे जन्म कीं बहु जाहले ।
स्मरती न तुला, माझे स्मरती मज चांगले ॥

६ जन्म न व्यय ना माते, भूतांचा मी जरी धनी ।
जन्म घें निजसामथ्यै प्रकृत्याधार घेउनी ॥

७ जेव्हां जेव्हां जगा लोपे धर्मचिरण पांडवा ।
अधर्म माजतो, जन्म स्वयें मी घेइ तेधवां ॥

८ रक्षाया सजाना तेंवी दंडायास्तव दुर्जना । घेतों प्रतियुगीं जन्म,
स्थापाया धर्म, अर्जुना ॥

९ यथार्थ जन्म ना कर्म दिव्य माझें जया कळे । देहान्ती न पुन्हा जन्मे,
मलाची येउनी मिळे ॥

१० खोगेच्छा नुरली, गेली भीति, क्रोधहि आटला । आसरा धरिला मासा,

- ध्यास माझाचे लगला ॥ ज्ञानें, तपोबळें, अंतर्बाह्य जे शुद्ध जाहले ।
ऐसें बहुत वा पार्थी मत्स्वरूपास पातले ॥
- ११ अपेक्षा धरूनी जैसी भजती मज मानव । तैसें तैसें तयातें मी देतसे
फल पांडव ॥
- १२ या लोकीं फल कर्माचे मिळतें अति सत्वर । देवतांते फलेच्छेनें म्हणुनीं
पूजिती नर ॥
- १३ निर्मिले वर्ग मी चारी, गुण नी कर्म पाहुनी । मी अंब्यय अंकंताची
त्यांचा, तरि धरीं मनीं ॥
- १४ कर्म बाधे चिना मातें कीं नसे फल—लालसा ।
कर्म दोष न त्या लागे, ज्या कळे साच मी असा ॥
- १५ पूर्वीं केलें मुमुक्षुनीं कर्म जाणोनि यापरी ।
म्हणुनी पूर्वजीं पूर्वीं केलें कर्म तसें करीं ॥
- १६ कर्माकर्म—विचारान्तीं ज्ञानीही पडले भ्रमीं
निष्पाप होसे जाणूनी, कथितों तेंचि कर्म मी ॥
- १७ कर्माचे नि विकर्माचे हवें रूप कळावया ।
अकर्माचेहि कर्माचे रूप गूढ, घनंजया ॥
- १८ कर्मी अकर्म, नी कर्म अकर्मी पाहुं जो शके ।
तो योगी, बुद्धिमान्; कर्म यथा—सांग करी निके ॥
- १९ प्रवर्ते कर्मीं जो इच्छा—संकल्पावांचुनी मनीं ।
ज्ञानाग्नि जाळि तत्कमैं, सूज पंडित त्या गणी ॥
- २० न हेतु कर्मी धरि, नित्य—तृत
तथा फलाशेंत न राहि सक्त ।
प्रवृत्त तो कर्मीं जरीहि होईं
करी तसे साच न कर्म कांहीं ॥
- २१ आशेंत गुंते न, मनास जिंकी
उपाधि जो आणिक सर्व टाकी ।
कर्मे करील केवल जो शरीरे
न पाप त्या त्या स्वल्पहि लागतें, रे ॥
- २२ लाभे जें कां सहजाचे, वसे तुष्ट जो नित्य त्यांत
बाधा द्वंद्वे करिति न नसे मत्सरा स्थान ज्यांत ।
ज्याची वृत्ती अपयश—यशीं राहते कीं समान
सारी कर्मे करूनिहि तिहीं बद्ध तो सर्वथान ॥
- २३ न सक्त कोठें विषयांत, मुक्त
ज्ञाने जयाचे स्थिर होय चित्त ।
यशार्थ तो कर्म करीत राही

- बाधे न तें सर्व लयास जाई ॥
 २४ हवि ब्रह्म, तें अभित ब्रह्मरूपी ।
 स्वयें ब्रह्म तें ब्रह्मकमैं समर्पी ।
 दिसे ब्रह्म सर्वत्र ऐसें जयाला ।
 विरे ब्रह्मिची आंति शंका कशाला ? ॥
- २५ कर्मयोगी दुजे यशें करिती देवतांस्तव ।
 ब्रह्मग्रीत दुजे, यशें यजिती यज्ञ पांडव ॥
- २६ श्रोत्रादि इंद्रिये कोणी हविती संयमानलीं ।
 शब्दादि-विषया कांहीं, योगी ते संयमानलीं ॥
- २७ व्यापार इंद्रियांचे नी प्राणांचे सर्व कांहिं ते ।
 अपिती ज्ञान-दीपातें आत्मसंयमवन्हितें ॥
- २८ योग-द्रव्य-तपो-ज्ञान-स्वाध्यायादिक-रूप ते ।
 यज्ञ आचरती योगी कांहीं निश्चल जे व्रतें ॥
- २९ प्राणायाम-पर, प्राणापान-संचार रोधुनी
 प्राणीं अपान, नि प्राण अपानीं होमिती कुणी ॥
- ३० प्राणांत प्राणही कोणी ते मिताहारि होमिती ।
 हे सारे यज्ञवेत्ते, कीं, यज्ञ तत्पाप नाशिती ॥
- ३१ पावती शाश्वतब्रह्मा, सेवुनी यज्ञशेष ते ।
 अ-यज्ञा सुख ना येथें, परलोकीं कुटून तें ? ॥
- ३२ ब्रह्माचे वदनीं ऐसे यज्ञ बहुविध चालती ।
 कर्मोद्धवचि ते सारे, या ज्ञानें तुज सद्गती ॥
- ३३ ज्ञानांत सर्व कर्माचा, पार्था, कीं अंत होतसे ।
 द्रव्ययज्ञाहुनी श्रेष्ठ ज्ञान-यज्ञ परी असे ॥
- ३४ संपादि तें, ज्ञानि-जनांकहूनी । सेवूनि, शंका पुसुनी, नमूनी ।
 यथार्थ त्यां तत्त्व तथांमधील । कळे; तुला ते उपदेशितील ॥
- ३५ हे पांडवा यापरि, जाणतां हें
 तूं ग्रस्त होशील पुन्हां न मोहें ।
 दिसेल तेणे तुज भूत-जात
 स्वतांत आणि मज ईश्वरांत ॥
- ३६ जे पातकी या जगिं मोठमोठे
 त्यांच्याहुनीही तव पाप मोठे ।
 असो; तुला त्यांतुनि पैलतीरा
 नेईल ही ज्ञान-तरीच, वीरा ॥
- ३७ काढैं जशीं पातक सर्व जाळी
 न मोठमोठीं वगळी निराळीं ।

- ज्ञानाग्नि, कमै सगळीं, किरीटी
तशीच, वा, भस्म करून टाकी ॥
- ३८ पवित्र न ज्ञान सम त्रिलोकीं
पार्थी, दुर्जे, हें समजून वे कीं ।
तें, काम निष्काम सदा करील
कालें तदन्तीं सहज स्फुरेल ॥
- ३९ सश्रद्ध जो जिंकुनि इंद्रियांते
धरी सदा ध्यास, मिळे तयांते ।
तें ज्ञान, जें प्राप्त नरास होतां
शांती मिळे शीघ्र अपार चित्ता ॥
- ४० श्रद्धा तथा ज्ञान न ज्या नरास
शंका सदा, त्या ठरला विनाश ।
या लोकिं किंवा परलोकिं त्याला
न सूख शंकाकुल—मानसाला
- ४१ कमै फलाशेविण जे करीती
ज्ञानें नुरे संशय—लेश चित्तीं ।
जाणीव ज्या ‘आपण कोण ?’ याची
ते बद्ध कर्माहि न सञ्चयसाची ॥
- ४२ अज्ञान—योगे हृदयीं रहातो
ज्ञानासिनें संशय छेदुनी तो ।
निष्काम—कर्मा रत नित्य राही
पार्थी, अतां ऊठ, करी लढाई ॥

ए. आर. सावंत अँन्ड ब्रदर्स
३६३, मंगळदास मार्केट समोर, मुंबई नं. २.

ARSA
PRODUCTS

✽ होजियरी ✽ तयार कपडे ✽ फर्निशिंग फॅब्रीक्स

व इतर सर्व तज्ज्ञा कापडाचे व्यापारी

रिटेलर्स व होलसेलर्स टे. नं. २२८४४

शिरडी वृत्त

डिसेंबर १९५५

या महिन्यांत श्री साईदर्दनासाठीं बाहेर गांवचे भक्तांची फार गर्दी झाली. नाताळचे सुटींत भयंकर गर्दी मुऱ्यांसारखी झाली, अनेक कलाकारांनी श्री पुढे हजेरी दिली. त्यांतील कांहीं कार्यक्रम पुढील प्रमाणे:—

कीर्तन :—श्री. ह. भ. प. विष्णुबुवा देवरस, नागपूर. द. हा. ऊर्फ नानासाहेब रासने, श्री. मराठे, सं. गवई, यांचीं का. ११ ला व मार्गशीर्ष शु० ११ ला अर्दीं दोन कीर्तने झाली. श्री. श्री बा. ऊर्फ बाबुराव देव, ठाणे यांचे श्री शानेश्वर पुण्यतिथिनिमित्त कीर्तन झाले.

नृत्ये:—के. एस. सरोजा, कु. एस वनाजा; कु. एस. मालिनी, मु. बेळवाडा, यांनी मणिपुरी नृत्याची हजेरी दिली. तसेच. कु. विजया राणे, मुंबई; कु. लतिका धोतरे, मुंबई, यांनी मणिपुरी नृत्य केले.

गायन:—श्री. पंडितराव नगरकर, पुणे; श्री सौ. सुलोचना पालकर, श्री. एकनाथ चव्हाण पुणे; सौ. प्रेमलता नायक, मुंबई; श्री. रघुवीर मुकुंद कामुलकर, पुणे; श्री. विष्णु गोविंद देवकुले पुणे; श्री. करसनलाल भावसार, मालेगांव;

फिडल व वीणा वादन:—सौ. सावित्रीबाई जेजुरीकर, कु. लीला जेजुरीकर, श्री. व्ही. ए. सवाई, कोल्हापूर.

संगीत भजनी मंडळे:—श्री. रामचंद्र नामदेव कावळेकर, (श्री. गुरुदेव भजन मंडळ, भुसावळ श्रीसाईनाथ भजनी मंडळ, खार, (मुंबई)) श्री. सम्यदभाई (संगीत भजनी मंडळ, बडोदा) श्री. शिवकुमार स्वामी (श्रीसाईबाबा भजनी मंडळी) कुर्ला; श्री. व्ही. जी. भाटकर, श्री. साटमबुवा, श्री. जमनादास श्रीशानेश्वर प्रसाद भजनी मंडळ, कुर्ला

सूर्यग्रहणानिमित्त:—श्रींचे समाधीस अभिषेक पूजा मंगलस्नान व श्री. द. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासने यांचे कीर्तन.

श्री. दत्त जयंतीनिमित्त श्री. मराठे सं. गवई यांचे कीर्तन रात्रौ श्रींचे स्थाची गांवांतून मिरवणूक.

ना. कर्नल जगन्नाथराव भोसले यांनी शिर्डीस येऊन श्रीसाईचे दर्शन घेतले.

देणग्या —या महिन्यांत संस्थानचे धर्मार्थ दवाखान्यास देणगी रूपानें मिळाले रकमा—

दि ग्रेट रॅयल सर्कस, मुंबई

एक भक्त

रु.

सौ. मणिबाई एच. दस्तुर, मुंबई	रु. २०
श्री. व्ही. एन. राज, मुंबई	रु. २५
एच. फिशर अँड कंपनी लि. तफैं श्री. के. एम्. वर्तक, खार	
यांचेकडून शॉर्ट वेब डायाथर्मि युनिट डिलक्स मॉडेल-किंमत रु. ६२२५-३	
श्री. आनंदराव ग. भाईंदरकर यांच्याकडून सरकारी रोखे किं. रु. ३०० चे मिळाले.	
त्यावरील ४ टके व्याजाचा उपयोग शिक्षणावर करण्याची इच्छा त्यांनी प्रदर्शित केली आहे.	
या महिन्यांत धर्मार्थ दवाखान्यांत एकूण १४८८ रुगणावर उपचार करण्यांत आले.	

जानेवारी १९५६

या महिन्यांत श्रीसाईदर्शनासाठीं बाहेरगांवचे भक्त लोक बरेच आले. महिनाअखेर भक्तांची संख्या कमी होती. अनेक कलावंतानीं श्रीपुढैं हजेरी दिली त्यांतील कांहीं कार्यक्रम पुढील प्रमाणे :—

कीर्तन :—श्री. ह. भ. प. पोपटबुवा लोहणेकर, नासिक; श्री. द. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासने यानी मार्गशीर्ष वा। ११ व पौष शु. ११ अशी दोन कीर्तने श्रीपुढैं केली. सं. गवई मराठे यानीहि या महिन्यांत दोन कीर्तने केलीं.

नकला :—श्री. गुलाब अण्णाजी कुरकुट, मु. परळी वैजनाथ यांनी फारच सुंदर नकला केल्या.

गायन वादन :—श्री. नामदेव भागुजी लोंडे, श्री. नारायण भागुजी लोंडे, श्री. पुंडलिंग भागुजी लोंडे, श्री. बाळकृष्ण रामचंद्र विडवे, नासिक; भिकुसा यम्मासा खनिक विडी कारखान्यातील मंडळी, यांनी गायन वादन सुंदर केले.

श्री. रामराव परसतवार माटुंगा, मुंबई, श्री. वामन कृष्णाजी आळतेकर, पुणे, तबलावादन, श्री. त्रिवेक केशव सोनवणे, शिरूर, सनईवादन; श्री. देविदास गणपतराव वळ्हाड पांडे, नागपूर, गायन.

श्री. शिंडीश्वर गायन मंडळी, खार, गायनवादन वगैरे श्री. बाळ तुकाराम माळी, शिखळ, श्री. मजराबाई सुंदराबाई, श्री. कमळाबाई, शिखळ, गायन. श्री नरहरबुवा व्यास. पुणे, गायन; श्री. हिंगवरबुवा कुलकर्णी, सोलापूर, गायन. कुमार दत्तात्रय हिंगवर कुलकर्णी, सोलापूर, (तबला वादन) श्री. प्रभाकर भिकाजी कुलकर्णी, नगर गायन, श्री. भैरव अनंत काळे, गायन; श्री. साहेबराव पवार, खरसुंडी, श्री. दादाराम पवार, खरसुंडी, गायन. श्री. केशव पवार खरसुंडी, (तबला वादन) श्री. त्रिवेक भिकाजी दिवेकर, पिंपळवाडी; संगीत भजन. श्री साईसामाज, गुंदुर, संगीत भजन. श्री. किसनराव बाबरे श्री. रामपूर, तबलावादन. श्री. प्रभाकर पेडणेकर, दादर हामीं नियम वादन.

ता. २६ जानेवारा (प्रजासत्ताक दिन) झेंडा वंदन भजन कीर्तन श्री. द. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासने असेपर्यंत दररोज भजनात भाग घेउन भजने म्हणून सेवा करातात.

या महिन्यात संस्थानच्या धर्मार्थ दवाखान्यास (अ) रिटायर्ड डि. जज्ज, नागपूर, रुपये १०१; व श्री नीस डिव्हेच्या, मुंबई, रुपये २५ देणगी दाखल आले. या महिन्यात १२४० रुगणावर उपचार करण्यात आले.